

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Danieliaus Jasiulevičiaus,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Įrodinėjimo baudžiamajame procese dalykas ir ribos
Subject Matter and Limits of Evidence in Criminal Procedure**

Vadovė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskiene
Recenzentas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe analizuojama įrodinėjimo baudžiamajame procese dalyko ir ribų samprata, ypatumai, problematika, remiantis doktrina ir teismų praktika. Darbas yra koncentruotas į įrodinėjimo baudžiamajame procese dalyko ir ribų koncepciją (istorinius aspektus, sampratą bei reikšmę), dviejų pasirinktų atskirų baudžiamųjų bylų kategorijų analizę bendrojo ir specifinio įrodinėjimo dalyko aspektu. Be to, darbe yra atskleidžiama ir įrodinėjimo ribų nustatymo problematika.

Pagrindiniai žodžiai: įrodinėjimo dalykas, įrodinėjimo ribos, nužudymas, socialinė branda.

The master's thesis analysis the concept, peculiarities and problems of the subject matter and limits of evidence in criminal procedure, based on doctrine and case law. This paper is concentrated on conception of the subject matter and limits of evidence in criminal procedure (historical aspects, conception and significance), analysis of two selected separate categories of criminal cases in terms of general and specific subject matter of evidence. Moreover, this paper reveals the problematic of determination of the limits of evidence.

Keywords: subject matter of evidence, limits of evidence, murder, social maturity.

TURINYS

IŽANGA	2
1. ĮRODINĖJIMO DALYKO IR RIBŲ KONCEPCIJA.....	4
1.1 Įrodinėjimo dalyko ir ribų istoriniai aspektai	4
1.2 Įrodinėjimo dalyko ir ribų samprata bei reikšmė	10
2. ĮRODINĖJIMO DALYKAS ATSKIRŲ KATEGORIJŲ BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE.....	21
2.1 Bendrasis įrodinėjimo dalykas „paprasto“ nužudymo baudžiamosiose bylose ..	21
2.2 Specifinis įrodinėjimo dalykas baudžiamosiose bylose dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo jauniems pilnamečiams	28
3. ĮRODINĖJIMO RIBŲ NUSTATYMO PROBLEMATIKA	37
IŠVADOS	41
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	43
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	50
SUMMARY (anglų kalba).....	51

IŽANGA

Temos aktualumas. Įrodinėjimas, kaip pažintinis procesas, yra labai reikšminga baudžiamojo proceso dalis, kurios tikslas - nustatyti tiesą byloje. Tiesos nustatymui yra reikalinga žinoti ką baudžiamojoje byloje reikia įrodinėti ir kiek šis procesas turi tęstis. Pagrindiniai įrodinėjimo elementai šiam tikslui pasiekti yra įrodinėjimo baudžiamajame procese dalykas ir ribos (toliau – įrodinėjimo dalykas ir ribos). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK), įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d., tiesiogiai nepateikia kiekvienoje baudžiamojoje byloje įrodinėtinų aplinkybių sąrašo bei įrodinėjimo ribų apibrėžties taip pat neformuoja. Viena vertus, susidaro situacija, kuomet įrodinėjimo dalykas ir ribos tampa vienu iš doktrinos analizės tikslų, tačiau kita vertus, nors tiesiogiai BPK neįtvirtina kiekvienoje baudžiamojoje byloje įrodinėtinų aplinkybių sąrašo, tai nereiškia, kad visiškai nėra aišku ką kiekvienoje baudžiamojoje byloje reikia įrodinėti ir kiek įrodinėjimo procesas turi tęstis. Kiekvienas teisinį išsilavinimą turintis asmuo supranta (idealiu atveju), kokias aplinkybes konkrečioje baudžiamojoje byloje reikia įrodinėti ir nekyla abejonių, kad baudžiamasis procesas nėra begalinis - jis turi ribas, tačiau toks supratimas, priklausomai nuo asmens kvalifikacijos ir kompetencijos, turimos teisinio darbo patirties, gali skirtis. Taigi, iš įstatyminio reguliavimo kildinamos, o doktriniame lygmenyje aiškiai suformuotos aplinkybės, kurias reikia įrodinėti kiekvienoje baudžiamojoje byloje, o baudžiamasis procesas turi tęstis tol, kol nustatomos visos konkrečiai bylai reikšmingos aplinkybės ir dėl tų aplinkybių nelieka pagrįstų abejonių. Kiekvieną dieną vykstant teisminiems procesams yra taikomi pagrindiniai įrodinėjimo elementai – dalykas ir ribos. Tinkamai suformuotas įrodinėjimo dalykas ir ribos yra teisingo bylos išsprendimo garantas, todėl nagrinėjama tema yra aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Darbo tikslas - atskleisti įrodinėjimo dalyko ir ribų sampratą, ypatumus, problematiką, remiantis doktrina ir teismų praktika.

Darbo uždaviniai – magistro darbe siekiama išspręsti šiuos uždavinius:

1. Išanalizuoti įrodinėjimo dalyko ir ribų koncepciją (istorinius aspektus, sampratą bei reikšmę);
2. Išanalizuoti įrodinėjimo dalyką pasirinktose atskirų kategorijų baudžiamosiose bylose bendrojo ir specifinio įrodinėjimo dalyko aspektu;
3. Atskleisti įrodinėjimo ribų nustatymo problematiką.

Darbo objektas. Magistro darbe nagrinėjamas įrodinėjimo dalykas ir ribos šiais aspektais: koncepcija, apibrėžiant ją per įrodinėjimo dalyko ir ribų istorinius aspektus, sampratą bei

reikšmę; dvi atskirų kategorijų baudžiamosios bylos bendrojo ir specifinio įrodinėjimo dalyko požiūriu; problematika, pasireiškianti įrodinėjimo ribų nustatymo procese.

Tyrimo metodai. Pagrindiniai magistro darbe naudoti tyrimo metodai - abstrakcijos, istorinis, lyginamasis, teismų praktikos analizės. Abstrakcijos metodas pasitelkiamas analizuojant įrodinėjimo dalyko ir ribų koncepciją, akcentuojant svarbiausius įrodinėjimo dalyko ir ribų aspektus. Istorinis metodas naudojamas siekiant išanalizuoti baudžiamojo proceso raidai svarbius teisės šaltinius įrodinėjimo dalyko ir ribų kontekste. Lyginamasis metodas taikomas apžvelgiant skirtingas nuomones, esančias teisės mokslo doktrinoje, be to, lentelės pagalba yra lyginamas bendrasis įrodinėjimo dalykas tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso teisėje ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje. Teismų praktikos analizės metodas naudojamas analizuojant įrodinėjimo dalyką atskirų kategorijų baudžiamosiose bylose bei atskleidžiant įrodinėjimo ribų nustatymo problematiką.

Darbo originalumas. Per paskutinius 5 metus Vilniaus universiteto Teisės fakultete nebuvo rašomas nei vienas magistro darbas nagrinėjama tematika. Lietuvos teisės mokslo doktrinoje taip pat nerastas nei vienas šaltinis, kuris nagrinėtų išimtinai tik įrodinėjimo dalyko ir (ar) ribų klausimus. Galima paminėti pagrindinius autorius, kurių darbuose fragmentiškai yra nagrinėjami įrodinėjimo dalyko ir (ar) ribų klausimai, t. y. P. Danisevičius, A. Liakas, J. Rinkevičius, K. Stungys, R. Burda, P. Ancelis, G. Goda, R. Ažubalytė. Taigi, šio darbo originalumas pasireiškia tuo, kad siekiama vienoje vietoje pateikti, autoriaus nuomone, pagrindinę informaciją, kuri apibūdina įrodinėjimo dalyką ir ribas, be kita ko, magistro darbe yra pasirinktos analizuoti dvi skirtingos atskirų kategorijų baudžiamosios bylos ne tik bendrojo, bet ir specifinio įrodinėjimo dalyko aspektu.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe naudotų šaltinių rūšys – teisės norminiai aktai, specialioji literatūra, Lietuvos Respublikos teismų praktika, kiti šaltiniai. Šiame darbe svarbiausi iš naudotų šaltinių yra specialioji literatūra (knygos, moksliniai straipsniai) ir Lietuvos Respublikos teismų praktika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) ir Lietuvos apeliacinio teismo (toliau – LApT) teismų praktika).

1. ĮRODINĖJIMO DALYKO IR RIBŲ KONCEPCIJA

1.1 Įrodinėjimo dalyko ir ribų istoriniai aspektai

Lietuvos baudžiamojo proceso istorija, jos raida nėra labai plačiai išnagrinėta Lietuvos teisės istorijoje ar Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje. Dažniausiai Lietuvos teisės istorijos tyrėjai analizuoja atskirų istorinių laikotarpių Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltinius arba atskirus procesinius institutus (Merkevičius, 2018, p. 103). Jeigu apie įrodymus, jų sampratą, sistemą atskirais Lietuvos teisės istorijos laikotarpiais galima surasti informacijos¹, tai apie įrodinėjimą, o konkrečiai apie įrodinėjimo dalyką ir ribas informacijos yra labai mažai. Toliau šiame darbo skyriuje bus analizuojami Lietuvos baudžiamojo proceso raidai svarbūs baudžiamojo proceso teisės šaltiniai, tuo aspektu, kiek jie reglamentuoja (arba nereglamentuoja) įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimus. Taigi, galima daryti prielaidą, kad įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimas yra specifinis ir tam tikra prasme keliantis iššūkį.

Pamedės teisynas (1340 m.; dar vadinamas Prūsų teisynu) yra svarbus Lietuvos teisės šaltinis, kuriame nors ir apie du trečdalius visų nuostatų sudaro baudžiamosios normos, kita, ne mažiau svarbi teisyno dalis yra baudžiamasis procesas (Andriulis *et al.*, 2002, p. 42, 44). Įrodinėjimo proceso esmė įtvirtinta teisyno 15 straipsnyje „ginčą laimi tas, kuris turi geresnių įrodymų“ (Andriulis *et al.*, 2002, p. 53). Įrodinėjimas vyko tik kilus ginčui, o įrodinėjama tik tai, kas neigiama, ar ginčijama (Merkevičius, 2018, p. 104). Pavyzdžiui, teisyno 74 straipsnyje teigiama, kad „jei vienas kitą kaltina sužeidimu ar užmušimu, įvykusiais puolant namus, jei kas prisipažįsta (sužeidęs ar užmušęs), bet neprisipažįsta puolęs namus, tai turi atlyginti už sužeidimus ar užmušimą ir už namų užpuolimą, jei kaltintojas namų užpuolimą gali įrodyti“ (Gelumbauskienė, Šapoka, 2012, p. 81). Teiginys „gali įrodyti“ suponuoja išvadą, kad tokio pobūdžio bylose būtina nustatyti įrodinėtinas aplinkybes, jeigu kaltintojas siekia, kad atsakingas už kito sužeidimą ar užmušimą namų užpuolimo metu asmuo atlygintų padarytą žalą. Teisyno 120 straipsnis aiškina, kad „jei dingsta gyvuliai, skerdžiaus ganomi, jam nežinant, jis turi už tai atlyginti, jei negali įtikinti bei įrodyti su dviem garbingais vyrais“ (Gelumbauskienė, Šapoka, 2012, p. 85). Pagal minėtą nuostatą įrodinėjimo dalyką sudarytų aplinkybės, susijusios su dingusiais gyvuliais bei dėl to atsiradusia žala. Įdomu ir tai, jog minėtoje nuostatoje galima išvelgti ir įrodinėjimo ribas – dingusių gyvulių faktui įrodyti pakanka dviejų garbingų vyrų. Galima manyti, kad Pamedės teisynas skiria dėmesio tam tikrų faktų įrodinėjimui, kurie

¹ Pavyzdžiui, plačiau žr. Machovenko, J. (2005). Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 55, 61-69.

konkrečioje byloje sudaro įrodinėjimo dalyką. Taigi, iš atskirų Pamedės teisyne nuostatų galima kildinti specifinį, tik tam tikrų nusikalstamų veikų rūšiai būdingą įrodinėjimo dalyką ir ribas.

Kazimiero teisynas (1468 m.) yra vertinamas kaip pirmasis LDK teisės kodifikacijos bandymas (Andriulis *et al.*, 2002, p. 83). Įrodinėjimo procesas teisyne yra formalizuotas, tačiau pabrėžiamas nusikaltimą sudarančių faktų įrodinėjimas (Merkevičius, 2018, p. 108). Atskiruose teisyne straipsniuose galima išvelgti aplinkybių, kurios sudarytų konkretaus atvejo įrodinėjimo dalyką. Pavyzdžiui, teisyne 8 straipsnis teigia, kad „o jeigu kas slapta laikys pas save namuose valkatas ir apylinkės kaimynams apie tai nepasakys, ir tuo metu kam nors kas dingtų, ir bus tam įrodymų, kad laiko valkatas, tada reikia paskirti jam terminą, antrą ir trečią, kad jis pristatytų tą valkatą arba save pateisintų; o jeigu pagal paskutinį terminą nepristatys tai teužmoka, o iš ano valkatos neieškoti; ir jį radęs tegul iš jo atsiteisia, o anam apvogtąjam jau užmokėta“ (Gelumbauskienė, Šapoka, 2012, p. 87). Šiuo atveju su įrodinėjimo dalyku būtų susijusios aplinkybės, kurios parodytų, kad asmuo į savo namus priglaudė valkatą, apie tai nepranešęs kaimynams, o tas valkata įvykdė vagystę, dėl ko buvo padaryta žala. Taip pat teisyne galima rasti ir įrodinėjimo ribų užuomazgų. Pavyzdžiui, teisyne 5 straipsnis aiškina, kad „o jeigu vagis ką kam pavogė ir ten, kur pavogė, jį pagaus su voginiu, o jis to nebus parnešęs namo ir žmona bei vaikai tuo nepasinaudojo: tai kentėk vagie, o žmona, vaikai ir jų namai tuo nekalti“ (Gelumbauskienė, Šapoka, 2012, p. 87). Šiuo atveju, jeigu vagis yra pagaunamas darantis nusikaltimą, tai kaltinti žmoną ir vaikus kaip vagystės bendrininkus nebėra prasmės, priešingu atveju, tai būtų galima suprasti kaip įrodinėjimo ribų peržengimą. Taigi, kaip ir Pamedės teisyne atveju, iš atskirų Kazimiero teisyne nuostatų galima kildinti specifinį, tik tam tikrų nusikalstamų veikų rūšiai būdingą įrodinėjimo dalyką ir ribas.

Lietuvos Statutai (1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas; 1566 m. Antrasis Lietuvos Statutas; 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas) buvo visiškai savarankiški teisės aktai ar naujai peržiūrėtos to paties teisės akto redakcijos (Avižonis, 1978 cituota Merkevičius, 2018, p. 109). Lietuvos Statutai įtvirtino taip vadinamąją formaliąją įrodymų teoriją. Pagal ją, tik įstatymas nurodo, kada tam tikras faktas laikomas nustatytu (Machovenko, 2005, p. 63, 67). Vadinasi, įrodinėjant tam tikro fakto egzistavimą, remiamasi įstatymu, o ne teismo sprendimu. Pavyzdžiui, Pirmojo Lietuvos Statuto VII skyriaus 2 straipsnis kalba apie smurto įrodymą, kuomet yra užpuolami namai – „tai iš to namo tuoj po smurto turi pranešti savo apylinkės kaimynams ir papasakoti, <...> parodyti smurtą arba žaizdas, arba užmuštąjį; jeigu užpuolikas neprisipažintų, tai užpultasis turės apylinkės kaimynų ir vižio pagalba įrodinėti, o pats prie sužeistojo su jo žmona, jei vaikų neturi turės prisiekti; jei būtų

suaugę vaikai, tai su suaugusiais vaikais ir su tarnais arba su šeimyna <...>“ (Gelumauskienė, Šapoka, 2012, p. 119). Šiame kontekste manytina, kad Statutai yra pažengę „į priekį“ lyginant su Pamedės teisynu ir Kazimiero teisynu, nes galima rasti pavyzdžių, kuomet Statutas nurodo kaip įrodinėti konkretaus nusikaltimo padarymą. Galima manyti, kad minėtas pavyzdys apie smurto įrodymą, kuomet yra užpuolami namai, suformuoja įrodinėjimo dalyką tokio nusikaltimo atveju – iš esmės pagrindinė bylai reikšminga aplinkybė būtų smurto arba žaizdų, arba užmuštojo parodymas. Be to, Statutuose galima aptikti įrodinėjimo ribų užuomazgų. Pavyzdžiui, Pirmojo Lietuvos Statuto VII skyriaus 6 straipsnis, kalbantis apie moters ir merginos išprievartavimą, teigia, kad „jeigu kas išprievartautų moterį ar merginą <...> šauktųsi pagalbos prieš smurtą, ir žmonės atbėgtų į prievartavimo vietą, o ji parodytų jiems prievartavimo žymes, paskui kaltininką teisman pašauktų ir su dviem arba trimis liudininkais įrodytų <...>“ (Gelumauskienė, Šapoka, 2012, p. 120). Kaip minėta, Statutai įtvirtina formaliąją įrodymų teoriją, todėl minėtame pavyzdyje įstatymas nurodo įrodinėjimo ribas išprievartavimo byloje, t. y. teisme tai reikia įrodyti su dviem arba trimis liudininkais. Taigi, tik iš atskirų Statutų nuostatų galima kildinti konkrečiai bylai būdingą įrodinėjimo dalyką ir ribas.

1840 m. caras Nikolajus I panaikino Lietuvos Statutų galiojimą, todėl Lietuvoje įsigaliojo Rusijos imperijos įstatymų sąvadas, kurį sudarė XV tomų (Maksimaitis, 2001, p. 51). XIX a. antrojoje pusėje Rusijoje vykusios teismų reformos rezultatas – 1864 m. Teismo statutas, į kurį įėjo ir Baudžiamojo proceso įstatymas (toliau – BPI). 1885 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvadas buvo papildytas XVI tomu, kuris buvo skirtas teismo procesui ir į kurį, be kita ko, įėjo minėtas BPI (Maksimaitis, 2001, p. 57). Išimtis buvo Klaipėdos kraštas, kuriame negaliojo 1864 m. BPI. Klaipėdos krašte galiojo Vokietijos imperijoje bei Prūsijoje 1877 m. išleisti Baudžiamojo proceso įstatatai arba tiesiog Baudžiamosios teisenos tvarka (toliau – BTT) (Maksimaitis, 2001, p. 144). Taigi, tarpukario Lietuvoje (1918 – 1940 m.), didžiojoje valstybės dalyje galiojo 1864 m. BPI, o Klaipėdos krašte – 1877 m. BTT. Pagal BPI 130 straipsnį, taikos teisėjas sprendime turėjo nurodyti: „<...> 2) kaltinamojo ir kitų bylos dalyvių vardas ir pavardė; 3) sprendimo motyvai; 4) sprendimo esmė ir įstatymų straipsniai, kuriais jis yra paremtas; <...>“ (Byla, 1930, p. 34). BPI 130 straipsnio komentaras pateikia pavyzdį, kad „sprendimuose dėl kaltinimo vagyste turi būti nurodyta, kuriomis aplinkybėmis vagystė buvo padaryta ir ar ji buvo padaryta slaptai, ar viešai; pripažinti buvimą byloje kaltę didinančių ar mažinančių aplinkybių“ (Kavolis, 1933, p. 119). Vadinasi, taikos teisėjas priimdamas sprendimą, turėjo pasiremti byloje surinktomis reikšmingomis aplinkybėmis, kurios sudarė konkrečios bylos įrodinėjimo dalyką. Iš esmės panašios aplinkybės buvo nurodomos ir sprendime, priimtame

apygardos teisme (BPI 797 straipsnis): „1) kuo teistasis asmuo buvo kaltinamas ir kuo pripažintas kaltas; 2) kuriuo įstatymu ir kokiais sumetimais nuteistajam paskirta bausmė arba kaltinamasis nuo bausmės atleistas; 3) apskritai kuriais motyvais paremta sprendimo esmė, kiek ji neliečia kaltinamojo kaltybę ar nekaltybę“ (Byla, 1930, p. 167). BPI 797 straipsnio komentaras nurodo, kad „negalima sprendimą remti motyvais, kurie eina ne iš bylos faktinių davinų, o iš įstatymo prezumpcijų“ (Kavolis, 1933, p. 483). Galima teigti, kad pateiktame pavyzdyje ne tik apygardos teismo teisėjas priimdamas sprendimą turi remtis bylai reikšmingomis aplinkybėmis, kurios sudaro įrodinėjimo dalyką, bet ir negali savo sprendimą motyvuoti ne su byla susijusiomis aplinkybėmis. Manytina, jog šiuo atveju yra nubrėžiamos įrodinėjimo ribos – tik iš byloje surinktų faktų, kurie sudaro įrodinėjimo dalyką, teisėjas gali daryti atitinkamas išvadas. Klaipėdos krašte galiojusios BTT 267 straipsnis nurodo, kas turi būti surašyta pirmosios instancijos teismo sprendime, kuriuo kaltinamasis yra nuteisiamas: „turi būti paduoti sprendimo motyvuose įrodytais laikomi dalykai, kuriuose yra rastos baudžiamojo veiksmo įstatyminės žymės; <...> jei posėdyje buvo tvirtinamos tokios baudžiamojo įstatymo ypatingai numatytos aplinkybės, kurios baudžiamumą pašalina, sumažina arba padidina, tai sprendimo motyvai turi apie tai išsistarti; <...> sprendimo motyvai turi pažymėti pritaikymui panaudotą baudžiamąjį įstatymą ir turi privesti aplinkybes, kurios bausmės nustatymui buvo sprendžiamos; jei baudžiamasis įstatymas mažesnės bausmės taikymą daro bendrai priklausomą nuo lengvinančių aplinkybių buvimo, tai sprendimo motyvai turi paduoti apie tai padarytą išsprendimą <...>“ (Nezabitauskis, 1935, p. 63). Šiuo atveju matyti, kad teismo sprendime turi atsispindėti sprendžiamai bylai reikšmingos aplinkybės, pavyzdžiui, atsakomybę sunkinančios ar lengvinančios aplinkybės. Kaip matyti, nei BPI nei BTT tiesiogiai neįtvirtina įrodinėjimo dalyko turinį sudarančių aplinkybių, aiškiai nesprendžia įrodinėjimo ribų klausimo. A. Kriščiukaitis „Baudžiamojo proceso paskaitose“ nurodo, kokios aplinkybės sudaro įrodinėjimo dalyko turinį – tai aplinkybės susijusios su nusikaltimo padarymo vieta, kurios kaltinamojo kaltumą patvirtintų arba paneigtų; kaltininko amžius ir jo gyvenimas bei aplinkybės, kurios padeda individualizuoti kaltybę ir nubaudimą (Kriščiukaitis, 1928, p. 37). Manytina, kad minėtos aplinkybės nesudaro išsamaus bendro įrodinėjimo dalyko turinio, tačiau tai yra vienos iš esminių aplinkybių, kurias byloje reikia įrodyti. Be to, A. Kriščiukaitis užsimena ir apie įrodinėjimo ribas, nurodydamas esminį jų bruožą – „įrodinėjimas neturi išeiti iš bylos turinio, kuris susidaro iš medžiagos, reikalingos nustatyti juridiniams bylos elementams. Laikymasis tų ribų sutaupo daug laiko ir pajėgų“ (Kriščiukaitis, 1928, p. 36). Iš šio teiginio galima daryti išvadą, jog tarpukario Lietuvoje buvo suprasta, kad įrodinėjimo dalykas apsprendžia ir įrodinėjimo ribas. Įdomu yra tai, kad

tarpukario Lietuvos teisės studentai savo diplominiuose darbuose skyrė dėmesio įrodinėjimo baudžiamajame procese problematikai. Pavyzdžiui, L. Furo diplominiame darbe „Įrodinėjimas baudžiamajame procese“ buvo skirtas dėmesys, be kita ko, įrodinėjimo dalykui bei riboms. Bendrai galima išskirti tokias įrodinėjimo dalyko turinį sudarančias aplinkybes – aplinkybės apibūdinančios įvykusį nusikaltimą; kaltinamojo asmenybė; kaltinamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės; nusikaltimo motyvai. Galima manyti, kad minėto diplominio darbo autorius nurodo nebaigtinį įrodinėtinų aplinkybių byloje sąrašą, kadangi išreiškia poziciją, kad „kokios aplinkybės yra bylai reikšmingos, seka iš turinio klausimų, kuriuos turi baudžiamasis teismas išrišti“ (Furas, 1932, p. 15). Kaip minėta, L. Furo diplominiame darbe buvo skirta dėmesio ir įrodinėjimo ribų problematikai. Nustatyta esminė taisyklė, kad įrodinėjimo ribos priklauso nuo įrodinėjimo dalyko, tačiau įdomu ir tai, kad „toks ribų nustatymas yra kaltinamojo ir kitų dalyvaujančių asmenų interesas. <...> Net liudytojams ir kitiems dalyvaujantiems asmenims svarbu, kad teismo tardymas liestų tikrai bylai svarbias aplinkybes ir neliečiantį pašalinių dalykų, pavyzdžiui intymų gyvenimą. Tokių ribų nustatymu teismo darbas taip pat palengvinamas, nes jis geriau įsigilina į bylą liečiančias aplinkybes ir pašalina visą kitą medžiagą“ (Furas, 1932, p. 14, 15). Vadinasi, ne teismas apsprėsdavo įrodinėjimo ribas, o visi byloje dalyvaujantys asmenys, bet tik dėl tų faktų, kurie turi sąsają su nagrinėjama byla. Taigi, tarpukario Lietuvos doktrina formavo bendrą įrodinėjimo dalyką: 1) aplinkybės apibūdinančios įvykusį nusikaltimą; 2) kaltinamojo asmenybės bruožai; 3) kaltinamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės; 4) nusikaltimo motyvai; 5) aplinkybės, padedančios individualizuoti bausmę; 6) kitos bylai reikšmingos aplinkybės. Be to, tarpukario Lietuvoje buvo suprasta, kad negalima įrodinėti iki begalybės – įrodinėjimo ribos yra tiesiogiai priklausomos nuo įrodinėjimo dalyko.

Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausioji Taryba 1958 m. gruodžio 25 d. priėmė Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir sąjunginių respublikų baudžiamojo proceso pagrindus, o 1961 m. birželio 26 d. buvo patvirtintas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – LTSR BPK) (Maksimaitis, Vansevičius, 1997, p. 283). 1961 m. LTSR BPK buvo pagrindinis XX a. vidurio Lietuvos okupacijų laikotarpiu galiojęs baudžiamojo proceso teisės šaltinis (Merkevičius, 2018, p. 121). LTSR baudžiamojo proceso teisėje įrodinėjimo dalykas buvo suprantamas kaip visos faktinės aplinkybės, kurios remiantis įstatymu turėjo būti įrodinėjamos baudžiamojoje byloje (Danisevičius *et al.*, 1978, p. 107). LTSR BPK ypatingumas pasireiškė tuo, kad kodekso 71 straipsnis tiesiogiai numatė baigtinį byloje įrodinėtinų aplinkybių sąrašą: 1) nusikaltimo įvykis (nusikaltimo padarymo laikas, vieta,

būdas ir kitos aplinkybės); 2) kaltinamojo kaltumas nusikaltimo padarymu; 3) aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui; 4) nusikaltimu padarytos žalos pobūdis ir dydis. Doktrina papildomai nurodo, kad prie 71 straipsnyje pateikto sąrašo reikėtų priskirti ir tokias aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis persekiojimas yra negalimas, tačiau tik tuo atveju, jeigu tos aplinkybės turi sąsają su nagrinėjama baudžiamąja byla: 1) aplinkybės, kurios šalina veikos pavojingumą visuomenei, pavyzdžiui, būtinoji gintis; 2) aplinkybės, kurios neleidžia traukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kuris padarė visuomenei pavojingą veiką, pavyzdžiui, nepakaltinamas asmuo; 3) aplinkybės, kurios neleidžia taikyti bausmės, pavyzdžiui, senatis (Danisevičius, Liakas, 1971, p. 34). Dar daugiau, pagal LTSR BPK 72 straipsnį, prie įrodinėtinų aplinkybių priskiriamos ir tokios aplinkybės, kurios padėjo padaryti nusikaltimą, pavyzdžiui, aplinkybės, sudariusios palankias sąlygas pasiruošti nusikaltimo padarymui ir jos įvykdymui (Danisevičius, Liakas, 1971, p. 34). Taigi, įrodinėjimo dalyko turinį sudarančių aplinkybių nereikia kildinti iš LTSR BPK, nes kodeksas pats tiesiogiai jas numato. Pažymėtina, kad LTSR BPK 71 ir 72 straipsniai įtvirtina bendrąjį įrodinėjimo dalyką, t. y. nurodo aplinkybes, kurios turi būti įrodinėjamos kiekvienoje baudžiamajoje byloje (Danisevičius *et al.*, 1978, p. 108). Nagrinėjant konkrečias baudžiamąsias bylas reikia atsižvelgti į specifines įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes, t. y. be bendrųjų įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių, svarbu nustatyti ir papildomas aplinkybes, kurios būdingos tik konkrečiai nagrinėjamai bylai. Pavyzdžiui, LTSR BPK 73 straipsnis nurodo specifines (papildomas) aplinkybes, į kurias būtina atsižvelgti nagrinėjant su nepilnamečiais susijusias baudžiamąsias bylas². Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog konkrečioje baudžiamajoje byloje siekiant nustatyti visų bylai reikšmingų aplinkybių kompleksą, reikia vadovautis ne tik BPK normomis, bet ir BK (Danisevičius, Liakas, 1971, p. 32). LTSR baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad su įrodinėjimo dalyko sąvoka yra labai tampriai susijusi įrodinėjimo ribų sąvoka. Pagrindinis skirtumas yra toks, kad įrodinėjimo dalykas apima tai, kas turi būti įrodyta byloje (nurodo įrodinėjimo tikslą), o įrodinėjimo ribos nurodo įrodymų kiekį, kuris reikalingas įrodinėjimo dalykui nustatyti (Danisevičius *et al.*, 1978, p. 109). Įrodinėjimo ribos LTSR BPK nėra tiesiogiai apibrėžtos. Be to, LTSR doktrina akcentuoja, jog labai svarbu baudžiamajoje byloje tinkamai nustatyti įrodinėjimo ribas, nes tai padeda nustatyti tiesą byloje (Danisevičius *et al.*, 1978, p. 110).

² LTSR BPK 73 straipsnis nurodo, kad be bendrųjų aplinkybių, kurios nurodytos kodekso 71 ir 72 straipsniuose, papildomai reikia atsižvelgti į: 1) nepilnamečių amžių (gimimo metus, mėnesį, dieną); 2) gyvenimo ir auklėjimo sąlygas; 3) suaugusių kurstytojų ir kitokių bendrininkų buvimą.

Apibendrinant galima teigti, kad Pamedės teisyne, Kazimiero teisyne, Lietuvos Statutuose galima rasti tik užuomazgų, iš kurių galima kildinti įrodinėjimo dalyką ir ribas. Minėtuose teisės šaltiniuose tik iš atskirų nuostatų pavyzdžių išplaukia specifinis konkrečiai bylai būdingas įrodinėjimo dalykas bei ribos. Nors didžiojoje dalyje tarpukario Lietuvos valstybės galiojo BPI, o Klaipėdos krašte – BTT, šie baudžiamojo proceso teisės šaltiniai esmingai nesiskyrė įrodinėjimo dalyko ir ribų aspektu. Nei BPI, nei BTT tiesiogiai neįtvirtino įrodinėjimo dalyko ir ribų. Tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrina bandė suformuoti bendrą įrodinėjimo dalyką baudžiamosioms byloms bei nubrėžė kertines įrodinėjimo ribų taisykles. Vienintelis baudžiamojo proceso teisės šaltinis, kuris įstatymu įtvirtino bendrąjį įrodinėjimo dalyką baudžiamosiose bylose buvo LTSR BPK. Vis dėlto, įrodinėjimo ribų klausimo LTSR BPK tiesiogiai nespėdė – įrodinėjimo ribų koncepcija buvo formuojama doktrinoje.

1.2 Įrodinėjimo dalyko ir ribų samprata bei reikšmė

Įrodinėjimas yra sudėtinga, bet labai reikšminga baudžiamojo proceso teisės dalis. Įrodinėjimas yra baudžiamojo proceso pagrindas, ašis, kuris viena ar kita forma vyksta visose baudžiamojo proceso stadijose (Ancelis, 2011, p. 205, 207; LAT 2007 m. birželio 28 d. apžvalga). BPK, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d., nepateikia įrodinėjimo sąvokos. Doktrinoje įtvirtinta, kad įrodinėjimas yra įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu renkami ir pateikiami, patikrinami ir vertinami reikšmingi duomenys (Goda *et al.*, 2011, p. 171). Teismų praktika iš esmės laikosi tokios pačios pozicijos³. Be kita ko, įrodinėjimas yra pažintinis procesas, grįstas logika, kurio tikslas – nustatyti tiesą byloje (Ancelis *et al.*, 2016, p. 29). Žodis „procesas“ (lot. processus) reiškia eigą, vyksmą (Terminų žodynas). Lietuva priklauso žemyninės Europos teisės tradicijos šeimai, todėl baudžiamąją bylą nagrinėjantis teisėjas yra aktyvus ir privalo nustatyti materialią tiesą, t. y. teismas savo sprendimą grindžia tik tais įrodymais, kurie buvo ištirti ir įvertinti paties teismo (Goda *et al.*, 2011, p. 174; Merkevičius, 2018, p. 65). Taigi, įrodinėjimo procese, siekiant baudžiamojoje byloje nustatyti tiesą, reikia žinoti, ką konkrečioje byloje reikia įrodinėti ir kiek įrodinėjimo procesas turi tęstis. Šiuo pagrindu, toliau bus aptariama bendra įrodinėjimo dalyko ir ribų samprata bei reikšmė.

³ Teismų praktikos siūloma įrodinėjimo apibrėžtis - tai įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (įtariamojo, kaltinamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, taip pat įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovo) veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui (LAT 2007 m. birželio 28 d. apžvalga).

Doktrinoje dėl įrodinėjimo dalyko apibrėžimo problemų nekyla. Pripažįstama, kad įrodinėjimo dalykas - tai reikšmingų bylai aplinkybių visuma, kuri apibūdina tiriamąjį įvykį ir įgalina teisingai išspręsti baudžiamąją bylą (Ažubalytė *et al.*, 2014, p. 103). Teismų praktika tiesiogiai nepateikia įrodinėjimo dalyko sąvokos. Teismų praktikoje paprastai apsiribojama teiginiu, kad konkrečios nusikalstamos veikos aplinkybė sudaro įrodinėjimo dalyką, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 138 straipsnio 2 dalies 8 punktą nesunkus sveikatos sutrikdymas kvalifikuojamas tada, kai jis padaromas dėl chuliganiškų paskatų ir ši veiką kvalifikuojanti aplinkybė yra įrodinėjimo dalykas (LAT 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). BPK tiesiogiai įrodinėjimo dalyko sąvokos nepateikia, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į BPK 20 straipsnio 3 dalį, kuri aiškina, kad įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Pastaroji nuostata įtvirtina įrodymų sąsajumo (liečiamumo) taisyklę, reiškiančią, kad įrodymais gali būti laikomi tik tokie duomenys, kurie padeda nustatyti bent vieną bylai reikšmingą aplinkybę (Goda *et al.*, 2011, p. 166). Kodėl įrodymų sąsajumo (liečiamumo) taisyklė yra svarbi įrodinėjimo dalykui? Būtent įrodymų sąsajumas (liečiamumas) apibrėžia įrodinėjimo dalyką, nes baudžiamojoje byloje yra įrodinėjamos tik tos aplinkybės, kurios yra neatsiejamai susijusios su sprendžiama byla (Goda *et al.*, 2011, p. 182). Vadinas, nors tiesiogiai BPK nepateikia įrodinėjimo dalyko sąvokos, pastaroji išplaukia iš BPK 20 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos įrodymų sąsajumo (liečiamumo) taisyklės. Toliau bus aptariamos įrodinėjimo dalyko turinį sudarančios aplinkybės.

Įrodinėjimo dalyko sąvokos sinonimais būtų galima įvardinti tokius teiginius, kaip „įrodinėtinos aplinkybės“; „aplinkybės, kurios turi būti įrodytos“; „aplinkybės, turinčios reikšmės bylai“ ir pan. Doktrinoje pripažįstama, kad įrodinėjimo dalykas atsako į klausimą „ką“, t. y. ką reikia įrodyti konkrečioje byloje. Dėl to, reikalinga žinoti aplinkybes, kurios turi būti įrodinėjamos kiekvienoje baudžiamojoje byloje. Deja, BPK tik netiesiogiai pateikia kiekvienoje baudžiamojoje byloje įrodinėtinų aplinkybių sąrašą (tokias aplinkybes galima rasti, pavyzdžiui, pranešime apie įtarimą, kaltinamajame akte, nuosprendyje). Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkai, tiek Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos mokslininkai, tiek ir teismų praktika nurodo iš esmės tokias pačias įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes (Goda *et al.*, 2011, p. 166; Ažubalytė *et al.*, 2014, p. 104; LAT 2007 m. birželio 28 d. apžvalga):

1. nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės);

2. traukiamo baudžiamojo atsakomybės asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės;
3. atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės;
4. aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę;
5. aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis;
6. kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą.

Toliau bus apibūdinamos minėtos įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės, atkreipiant dėmesį tik į svarbiausius aspektus:

1. Nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės yra vieni iš požymių, kurie apibūdina nusikalstamos veikos objektyviąją pusę (Švedas *et al.*, 2019, p. 201). Nusikalstamos veikos padarymo laikas suprantamas kaip visas laikas, per kurį buvo atliekama nusikalstama veika. Be to, paprastai nusikaltimo padarymo laikas yra siejamas su veikos padarymo laiku, o ne su padarinių atsiradimo laiku (Piesliakas, 2004, p. 14,15). Pavyzdžiui, nužudymo atveju, nusikaltimo padarymo laiku bus laikoma mirtino smūgio sudavimo laikas, nepriklausomai nuo to, kad nukentėjęs mirs ne iš karto, o praėjus tam tikram laiko tarpui. Nusikaltimo padarymo vieta – tai yra konkreti teritorija, kurioje buvo padaryta nusikalstama veika (Švedas *et al.*, 2019, p. 217). Pavyzdžiui, kišenvagystės atveju (BK 178 straipsnio 2 dalis) yra būtina, jog šis nusikaltimas būtų padarytas viešoje vietoje (pavyzdžiui, troleibuse, parke, kapinėse ir pan.). Nusikaltimo padarymo būdas parodo kaip buvo padaryta nusikalstama veika (Švedas *et al.*, 2019, p. 216). Pavyzdžiui, nužudymą kvalifikuojantis požymis – nužudymas kankinant ar kitaip itin žiauriai (BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktas) (pavyzdžiui, marinimas badu, vieno artimojo nužudymas kita artimojo akivaizdoje). Nusikalstamos veikos padarymo įrankiai – tai daiktai ar priemonės, kuriuos kaltininkas naudoja tiesiogiai darydamas nusikalstamą veiką (Švedas *et al.*, 2019, p. 217). Pavyzdžiui, automobilis, kuriuo mirtinai sužalotas pėsčiasis. Nusikalstamos veikos padarymo priemonės – tai daiktai, kurie nenaudojami tiesiogiai nusikalstamai veikai daryti, bet atlieka pagalbinį vaidmenį darant nusikalstamus veiksmus (Švedas *et al.*, 2019, p. 217). Pavyzdžiui, automobilis, kuriuo vagys atvyko prie namo, kurį ketina apiplėšti.
2. Traukiamo baudžiamojo atsakomybės asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės yra suprantamos kaip apibūdinančios nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę, pasireiškiančią kiekvienos nusikalstamos veikos

vidine (psichine) puse (Švedas *et al.*, 2019, p. 252). Būtinasis kiekvienos nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymis yra kaltė, kaip asmens psichinis santykis tiek su jo daroma veika, tiek ir su tos veikos padariniais. Atkreiptinas dėmesys, kad motyvas ir tikslas, nors ir egzistuoja kiekvienoje tyčinėje veikoje, tačiau tai nėra būtinieji subjektyviosios pusės požymiai (Švedas *et al.*, 2019, p. 254, 273), todėl įrodinėti motyvą ir tikslą būtina tuomet, kai konkreti nusikalstamos veikos sudėtis, įtvirtinta BK Specialiojoje dalyje, tai per se nurodo. Neabejotinai, šalia asmens kaltumą įrodančių ar paneigiančių aplinkybių svarbūs yra ir subjekto požymiai, t. y. amžius ir pakaltinamumas. Bendrai pripažįstama, kad bendroji amžiaus riba, nuo kurios kyla baudžiamoji atsakomybė yra 16 metų, o pakaltinamumas siejamas su asmens gebėjimu suprasti bei valdyti savo veiksmus. Pažymėtina, jog neretai nusikalstamą veiką gali padaryti tik specialus subjektas (pavyzdžiui, buhalteris, gydytojas, muitinės pareigūnas ir pan.), todėl tokiais atvejais byloje reikia įrodinėti ne tik amžiaus ir pakaltinamumo požymius, bet ir požymius, būdingus tik konkrečiam subjektui (Švedas *et al.*, 2019, p. 224, 227, 233).

3. Atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės – tai yra viena iš būtinųjų bausmės individualizavimo sąlygų. Teismas privalo kiekvienu atveju nagrinėdamas baudžiamąją bylą atsižvelgti į minėtas aplinkybes (Švedas *et al.*, 2020, p. 114). Šios aplinkybės yra nurodytos BK 59 ir 60 straipsniuose.
4. Aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę – šios aplinkybės yra svarbios teismui individualizuojant bausmę (Švedas *et al.*, 2020, p. 111). Tokios aplinkybės yra nurodytos BK 54 straipsnio 2 dalyje. Šiame kontekste svarbu išskirti aplinkybes, kurios charakterizuoja kaltininko asmenybę, pavyzdžiui, šeiminei padėtis, išsilavinimas, profesija, teistumas, sveikatos būklė, kaltinamojo elgsena iki nusikalstamos veikos padarymo, veikos darymo metu ir po veikos padarymo. Neretai greta kaltinamojo asmenybės analizuojami ir viktimologiniai aspektai, t. y. nukentėjusiojo asmenybė (Ažubalytė *et al.*, 2014, p. 104).
5. Aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis – kadangi žala kaip padarinys yra būdinga materialiosioms nusikalstamų veikų sudėtims (Švedas *et al.*, 2020, p. 114), neretai pats BK įvardija žalą kaip konkrečios nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymį, pavyzdžiui, „padarė didelės turtinės žalos“, „padarė didelės žalos“ ir pan. Vadinasi, esant materialiajai nusikalstamos veikos sudėčiai, žala kaip padarinys visais atvejais

privalo būti įrodytas. Be to, turtinė ir (ar) neturtinė žala yra civilinio ieškinio baudžiamojoje byloje dalykas (BPK 109 straipsnis).

6. Kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą – manytina, kad tokiomis aplinkybėmis galėtų būti, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos stadija, bendrininkavimo forma ir rūšis, baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės ir pan. Be to, prie šios kategorijos galima būtų priskirti ir aplinkybes, kurios turi būti įrodinėjamos tik konkrečios nusikalstamos veikos atveju (sudaranti specifinį įrodinėjimo dalyką), pavyzdžiui, didelis susijaudinimas, pogimdyvinė depresija, grasinimas pavišinti kompromituojančią informaciją ir pan.

Aptarus įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tam tikrus aspektus. Pirma, anksčiau išvardintos kiekvienai baudžiamajai bylai reikšmingos aplinkybės yra pateiktos nebaigtinio sąrašo principu. Toks būdas pasirinktas dėl to, kad atsižvelgiant į konkrečią baudžiamąją bylą, įrodinėtinių aplinkybių sąrašas gali plėstis tiek, kiek reikalauja konkrečios bylos specifiškumas. Antra, išvardintos aplinkybės sudaro bendrąjį įrodinėjimo dalyką. Tai reiškia, kad minėtos aplinkybės turi būti įrodinėjamos kiekvienoje baudžiamojoje byloje. Specifinis įrodinėjimo dalykas bus tuomet, kai konkrečioje baudžiamojoje byloje šalia bendrųjų įrodinėtinių aplinkybių bus įrodinėjamos papildomos, specifinės aplinkybės, kurios būdingos tik atskiros kategorijos baudžiamajai bylai. Trečia, tarp išvardintų bendrųjų įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių nėra hierarchijos. Tai, kad pavyzdžiui, 1 punkte yra įvardintos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, o 5 punkte yra įvardinta nusikalstama veika padarytos žalos pobūdis ir dydis, nereiškia, kad nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės yra svarbesnės negu nusikalstama veika padarytos žalos pobūdis ir dydis. Visos įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės turi vienodą „svorį“, t. y. svarbios ne pavienės įrodinėtinos aplinkybės, o jų kompleksas. Ketvirta, BPK yra numatyta vienintelė išimtis, kuomet pats kodeksas tiesiogiai numato byloje įrodinėtinių aplinkybių sąrašą. Tai yra bylos dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo (BPK 395 straipsnis)⁴. Įdomus pastebėjimas, jog konkrečioje byloje įrodinėtinas aplinkybes galima rasti ir Generalinio prokuroro rekomendacijose, pavyzdžiui, rekomendacijose dėl pinigų plovimo nusikalstamų veikų

⁴ Šiose baudžiamosiose bylose reikia įrodinėti: 1) baudžiamojo įstatymo uždraustos veikos padarymo laiką, vietą, būdą ir kitas aplinkybes; 2) ar baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką padarė nepakaltinamas ar ribotai pakaltinamas asmuo arba asmuo, kuriam po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutriko psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti; 3) ar baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką padaręs asmuo praeityje yra sirgęs psichikos ligomis, kokio sunkumo ir pobūdžio psichikos liga asmuo sirgo veikos padarymo momentu, ikiteisminio tyrimo, bylos nagrinėjimo teisme metu ar po bausmės paskyrimo; 4) koks baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką padariusio asmens elgesys tiek prieš veikos padarymo, tiek ir po to; 5) baudžiamojo įstatymo uždrausta veika padarytos žalos pobūdis ir dydis.

(BK 189, 216 straipsniai)⁵. Penkta, įrodinėjimo dalykui suformuoti yra labai paranki, doktrinoje įsitvirtinusi, vadinamoji septynnarė (7 – nių „K“) formulė – tai yra septyni klausimai, į kuriuos atsakius, gali būti išaiškinama bet kokia nusikalstama veika: kas? ką? kur? kada? kaip? kodėl? kam padedant? (Palskys, 1978, p. 14). Šešta, baudžiamajame procese egzistuoja aplinkybės, kurių nereikia įrodinėti. Kitaip tariant, tai yra visuotinai žinomi faktai (Goda *et al.*, 2011, p. 183). Pavyzdžiui, Vilnius yra Lietuvos Respublikos sostinė.

Pateikus bendrąjį įrodinėtinų aplinkybių baudžiamajoje byloje sąrašą bei sudėlio jų pagrindinius akcentus, neišvengiamai kyla klausimas iš kur yra kildinamas įrodinėjimo dalykas, t. y. ar įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės yra tik doktrinos suformuotos, ar tokios aplinkybės yra išplaukiančios iš įstatymo? Doktrinoje pripažįstama, kad įrodinėjimo dalykas yra kildinamas iš įstatyminio reguliavimo, konkrečiai – iš BK ir BPK (Ancelis *et al.*, 2016, p. 31). BK įrodinėjimo dalyką apibrėžia per konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį, įtvirtintą BK Specialiojoje dalyje. Žinoma, nereikėtų pamiršti ir BK Bendrosios dalies normų, kurios yra svarbios įrodinėjimo dalyko formavimui. Be jau minėtos BPK 20 straipsnio 3 dalies, BPK įrodinėjimo dalyką apibrėžia per pavyzdžiui, kaltinamojo akto turinį, nuosprendžio turinį. Iš BPK 219 straipsnio 2,3,4,5 punktų matyti, kad kaltinamajame akte svarbią vietą užima duomenys, surinkti ikiteisminio tyrimo metu, kurie apibūdina įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes. Vis dėlto, tik galutiniame teismo nuosprendyje (šiuo atveju turimas omenyje pirmosios instancijos teismo nuosprendis) galima matyti galutinai suformuotą konkrečios baudžiamosios bylos įrodinėjimo dalyką. Tai galima matyti iš BPK 304 straipsnio 4,5 punktų ir BPK 305 straipsnio 1,5,6 dalių. Taigi, įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės yra kildinamos iš įstatyminio reguliavimo. Tai nėra „grynas“ doktrinos analizės rezultatas. Pažymėtina, kad įrodinėjimo dalyko nustatymas iš esmės yra neįmanomas be BK ir BPK sąveikos. Tik kartu kompleksiskai analizuojant BK ir BPK galima nustatyti tinkamą įrodinėjimo dalyką konkrečioje byloje. Tuomet natūraliai kyla klausimas, ar įrodinėjimo dalykas yra materialinės teisės institutas, ar proceso teisės institutas, ar mišrus institutas? Matyt atsakymas būtų toks, kad nors įrodinėjimo dalykui suformuoti neišvengiamai reikalinga pasiremti tiek BK normomis, tiek BPK normomis, tačiau įrodinėjimo dalykas yra viena iš įrodinėjimo proceso ašų, o įrodinėjimas kaip toks yra tik proceso teisės institutas. Vadinasi,

⁵ Šios Generalinio prokuroro rekomendacijos 37 punktą nurodo, kad įrodinėjant būtina: 1) nustatyti nusikalstamo pasipelnymo faktą ir dydį; 2) surasti iš nusikalstamos veikos gautus pinigus, turtą ar turto vertę atitinkantį kitą turtą; 3) siekiant užtikrinti galimą turto konfiskavimą, taikyti šiam turtui procesinę prievartos priemonę – laikiną nuosavybės teisės apribojimą; 4) nustatyti pinigų plovimo padarymo tikslą, sietiną su nusikalstamu būdu arba dalyvaujant nusikalstamoje veikoje gauto turto įteisinimu, nuslepian tikrąją jo kilmę ir gavimo šaltinį.

įrodinėjimo dalykas yra nei materialinės teisės, nei mišrusis institutas, o tik proceso teisės institutas.

Įrodinėjimo dalyko atžvilgiu doktrinoje yra išsakyta nemažai kritikos. Pažymėtina, kad kritika daugiausia yra susijusi su įstatyminiu reguliavimu, o ne su įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių turiniu. Pirma, įrodinėjimo dalyko įstatyminis reguliavimas kritikos sulaukė dar net neįsigaliojus naujajam (2003 m. gegužės 1 d.) BPK. Anot K. Stungio, 1961 m. LTSR BPK 71 straipsnyje apibrėžus įrodinėtinas bylos aplinkybes, buvo aiškus ir glaudus ryšys tarp įrodymų, kaip faktinių duomenų, ir įrodinėjimo dalyko. Be to, BPK projekto 21 straipsnio 3 dalyje atsiradusi formuluotė „aplinkybės, turinčios reikšmės bylai išspręsti teisingai“ suponuoja neaiškumą įrodinėjimo dalyko ir ribų atžvilgiu (Stungys, 2000, p. 26). Atkreiptinas dėmesys, kad naujasis BPK buvo rengiamas atsižvelgiant į Vakarų Europos baudžiamojo proceso įstatymuose sukauptą patirtį. Žinoma, Vakarų Europos baudžiamojo proceso kodeksuose esančios normos nebuvo mechaniškai perkeltos į Lietuvos kuriamą naująjį BPK, o buvo atrenkamos tokios normos, kurios galėjo būti realiai adaptuotos BPK (Kazlauskas, 2000, p. 64). Verta paminėti, jog pirmajame skyriuje kalbant apie istorinius aspektus buvo pažymėta, kad 1961 m. LTSR BPK buvo vienintelės baudžiamojo proceso teisės šaltinis baudžiamojo proceso teisės istorijos kontekste, kuris tiesiogiai kodekse numatė įrodinėtinas aplinkybes. Antra, 1997 m. sausio 30 d. buvo surengtas teorinis seminaras tema „Baudžiamojo proceso įstatymo reforma Lietuvoje: įrodymai ir įrodinėjimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse“, kuriame E. Palskys pristatė paties parengtą skyriaus „Įrodymai ir įrodinėjimas“ projektą. Šio skyriaus projekte buvo įtvirtintas atskiras straipsnis pavadinimu „Baudžiamojoje byloje įrodinėtinos aplinkybės“⁶(Ancelis, 2011, p. 212, 213; Burda, 2005, p. 18-20). Rengiant naująjį BPK buvo atsisakyta monografinio pobūdžio nuostatų, pavyzdžiui, 1961 m. LTSR BPK VII skirsnis „Įrodymai“, vietoj to BPK projekte atsirado atskiras skyrius, reglamentuojantis pagrindines sąvokas (Kazlauskas, Goda, 1999, p. 8). Manytina, kad siūlymas naujajame BPK palikti atskirą straipsnį, reglamentuojantį įrodinėjimo dalyką yra laikymasis sovietinės teisės mokslo tradicijos. Trečia, P. Ancelis net keliuose savo moksliniuose straipsniuose pažymėjo, kad BPK nebelikus įrodinėtinų aplinkybių baudžiamojoje byloje sąrašo, tampa nebeaišku, ką baudžiamojoje byloje reikia įrodinėti

⁶ Šiame straipsnyje siūloma palikti tokias įrodinėtinas aplinkybes: 1) nusikaltimo įvykis: nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas ir kitos aplinkybės, apibūdinančios nusikaltimo įvykį; 2) nusikaltimo padarymo motyvai ir tikslai; 3) aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui: kaltinamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės, kaltinamojo asmenybė, nukentėjusiojo elgesį ir jo asmenybę apibūdinančios aplinkybės; 4) dėl nusikaltimo padarytos žalos pobūdis ir dydis: fizinė žala padarant kūno sužalojimus ar kitaip pakenkiant žmogaus sveikatai, sukeliant skausmą; turtinės žalos natūrali ir piniginė išraiška; moralinės žalos padarymas pažeidžiant žmogaus garbę ir orumą; 5) aplinkybės darančios baudžiamąjį procesą negalimą.

(Ancelis, 2006, p. 9; Ancelis, 2011, p. 215; Ancelis, 2012, p. 66). Be to, P. Ancelis laikosi pozicijos, kad įsigaliojus naujam BPK nebeliko nuoseklios įrodymų, įrodinėjimo dalyko ir priemonių sistemos, o ir įrodinėtinų aplinkybių sąrašo pateikimą įstatyme galima buvo laikyti kaip įrankį, padedantį ištirti bei atskleisti nusikalstamas veikas (Ancelis, 2011, p. 211, 215; Ancelis, 2012, p. 63, 66). Atsižvelgiant į tai, P. Ancelis siūlo galimą baudžiamojo proceso kodekso modelio projektą, į kurį be kita ko, atskiru straipsniu įtraukia ir įrodinėjimo dalyką. Šis projekto straipsnis nenurodo įrodinėtinų baudžiamojoje byloje aplinkybių, tačiau nurodo bendrąsias, autoriaus nuomone, įrodinėjimo dalykui būdingas nuostatas⁷ (Ancelis, 2011, p. 224; Ancelis, 2012, p. 191). Galima manyti, kad toks straipsnis BPK būtų perteklinis, kadangi naujojo BPK projektas įtvirtina diskrecinį pradą, t. y. siekiama atsisakyti nereikalingų instrukcinių elementų ir suteikiama teisė teisėjui ar kitam teisėsaugos pareigūnui baudžiamojoje byloje veikti ir priimti sprendimus savo nuožiūra (Kazlauskas, 2000, p. 66). Vis dėlto, BPK paskirtis nėra numatyti visų baudžiamojo proceso teisės moksle egzistuojančių institutų ir jų detalaus reglamentavimo - kodeksas turi būti aiškus, tikslus ir pasižymėti sistemiškumu.

Kaip jau minėta pirmajame skyriuje, tarpukario Lietuvos teisės doktrinos lygmenyje buvo formuojamas bendrasis įrodinėjimo dalykas, LTSR BPK bendrąjį įrodinėjimo dalyką įtvirtino įstatyminiame lygmenyje, todėl aptarus šiuo metu Lietuvoje egzistuojantį bendrąjį įrodinėjimo dalyką, įdomu palyginti atskirų istorinių laikotarpių ir dabar egzistuojantį įrodinėjimo dalyką. Kaip pavaizduota lentelėje Nr. 1, įrodinėjimo dalykas tarpukario Lietuvoje, įtvirtintas LTSR BPK ir egzistuojantis šiuo metu labai esmingai nesiskiria. Vis dėlto, vienas iš pagrindinių skirtumų yra toks, kad tarpukario Lietuvoje ir šiuo metu įrodinėjimo dalykas yra kildinamas iš įstatyminio reguliavimo, o LTSR įrodinėjimo dalyką įtvirtino tiesiogiai BPK. Taip pat, įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės tarpukario Lietuvoje ir šiuo metu yra suprantamos kaip sudarančios nebaigtinį sąrašą, o LTSR BPK įrodinėjimo dalyką pateikė baigtinio sąrašo principu. Atkreiptinas dėmesys, kad tarpukario Lietuvoje egzistavęs bendrasis įrodinėjimo dalykas ir šiuo metu Lietuvoje egzistuojantis įrodinėjimo dalykas turi daugiau sąlyčio taškų, negu su LTSR BPK įtvirtintu bendruoju įrodinėjimo dalyku.

⁷ Siūlytina šio straipsnio konstrukcija: 1) įrodinėjimo dalykas yra visuma baudžiamojo proceso metu įrodinėjamų aplinkybių ir su tuo susiję kiti faktai ir pagalbiniai faktai; 2) baudžiamajame procese būtina įrodyti nusikalstamos veikos sudėties buvimą ar nebuvimą, taip pat kitas BPK numatytas aplinkybes, kurios yra reikšmingos tinkamai sureguliuojant konkrečius baudžiamuosius teisinius santykius; 3) susiję faktai nėra įrodinėtinos baudžiamajame procese aplinkybės, tačiau su tomis aplinkybėmis jie turi ryšį, nes pagrindžia išvadas dėl įrodinėtinų aplinkybių; 4) pagalbinaisiais faktais yra pagrindžiami tikrumas ar nepatikimumas kurio nors įrodymo, taip pat galimumas ar negalimumas panaudoti įrodinėjant; 5) įrodinėtinos aplinkybės laikomos įrodytos, jeigu įrodinėjimo metu panaikintos bet kurios protingos abejonės dėl jų buvimo ar nebuvimo.

1 lentelė. Bendrojo įrodinėjimo dalyko palyginimas

Bendras įrodinėjimo dalykas tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje (kylantis iš įstatymo)	Bendras įrodinėjimo dalykas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso teisėje (įtvirtintas įstatymiškai)	Bendras įrodinėjimo dalykas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje (kylantis iš įstatymo)
Nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (vieta, laikas, būdas, priemonės, įrankiai ir kitos aplinkybės)		
Kaltinamojo kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės		
Atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės	Aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui	Atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės
Aplinkybės, padedančios individualizuoti bausmę		Aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę
-	Aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis	
-	Aplinkybės, kurios padėjo padaryti nusikaltimą	-
Nusikaltimo motyvai	-	-
Kitos aplinkybės, turinčios reikšmės bylai	-	Kitos aplinkybės, turinčios reikšmės bylai

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Įrodinėjimo ribų baudžiamajame procese samprata yra žymiai sudėtingesnis klausimas negu įrodinėjimo dalyko samprata. Teismų praktika ir BPK įrodinėjimo ribų sąvokos neformuluoja. Doktrinoje yra sutariama, kad įrodinėjimo ribos yra įrodymų visuma (apimtis), pakankama tam, kad byloje būtų pagrįstai nustatytos visos įrodinėjimo dalyko turinį sudarančios aplinkybės (Rinkevičius, 1990, p. 14; Ažubalytė *et al.*, 2014, p. 104). Be to, įrodinėjimo ribas galima suprasti kaip probleminį, vertinamojo pobūdžio klausimą, kuris yra gilios loginės pažinimo analizės rezultatas (Ancelis, 2012, p. 79). Taip pat doktrinoje yra neabejojama, kad įrodinėjimo ribos yra neatsiejamai susijusios su įrodinėjimo dalyku (koreliuoja tarpusavyje), t. y. įrodinėjimo dalykas apsprendžia įrodinėjimo ribas (Goda *et al.*, 2011, p. 183). Vadinasi, baudžiamajai bylai reikšmingų aplinkybių kiekis nubrėžia įrodinėjimo ribas. Galima manyti, kad įrodinėjimo dalykas yra kaip paveikslas (piešinys), o įrodinėjimo ribos yra to paveikslo (piešinio) rėmas. Jeigu anksčiau šiame darbe buvo abejojama, ar įrodinėjimo dalykas yra materialinės teisės institutas, ar proceso teisės institutas, ar mišrus institutas, tai įrodinėjimo ribos nekelia abejonių ta prasme, kad tai yra „grynas“ proceso teisės institutas. Įrodinėjimo ribos atsako į klausimą „kiek“ – kiek baudžiamojoje byloje pakanka įrodymų, jog būtų patvirtintos bylai

reikšmingos aplinkybės. Šiuo aspektu, glaudžiai su įrodinėjimo ribomis susijusi sąvoka - įrodymų pakankamumas. Ši sąvoka reiškia, kad įrodymų visuma leidžia daryti pagrįstą išvadą apie įrodinėjamų faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą (LAT 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vadinas, teismo nuosprendyje daromos atitinkamos teismo išvados turi nekelti pagrįstų abejonių (Goda *et al.*, 2011, p. 183). BPK įrodymų pakankamumo klausimas įtvirtintas tik BPK 301 straipsnio 2 dalyje, kuriame teigiama, kad „Apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas vien tik nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais. Šių asmenų parodymais galima pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik tuo atveju, kai juos patvirtina kiti įrodymai“. Tai reiškia, kad nukentėjusiųjų ir liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas parodymai suponuoja mažesnę patikimumą, todėl vien tokie parodymai yra nepakankami pripažinti kaltinamąjį kaltu (Goda *et al.*, 2011, p. 183). Natūraliai kyla klausimas, ar įrodymų pakankamumas ir įrodinėjimo ribos yra tapačios sąvokos? Manytina, kad įrodinėjimo ribų ir įrodymų pakankamumo sąvokas reikėtų suprasti kaip tapačias, nes įrodinėjimo ribos kalba apie įrodymų pakankumą. Platesnę įrodinėjimo ribų sampratą, apimant įrodinėjimo ribų nustatymo problematiką, bus aptarta 3 skyriuje.

Europos valstybės įrodinėjimo dalyko atžvilgiu iš esmės „juda“ dviem kryptimis. Pirma, valstybės, kurios tiesiogiai nacionaliniuose BPK įtvirtina baudžiamojoje byloje įrodinėtinas aplinkybes, pavyzdžiui, Bulgarija⁸, Estija⁹, Moldova¹⁰, Ukraina¹¹. Atkreiptinas dėmesys, kad nurodytos valstybės geografiškai yra išsidėsčiusios Rytų Europoje. Galima pastebėti, kad nurodytų valstybių BPK numato kitokių (lyginant su Lietuva) bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių, pavyzdžiui, aplinkybės, kurios sudaro pagrindą taikyti baudžiamosios teisės priemones juridiniams asmenims (Ukrainos BPK 91 straipsnio 1 dalies 7 punktas); kitos reikšmingos kaltinamojo atsakomybei aplinkybės, įskaitant šeimyninę ar finansinę padėtį (Bulgarijos BPK 102 straipsnio 3 punktas). Be to, pavyzdžiui, Ukrainos BPK 91 straipsnis numato baigtinį įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių sąrašą. Šios aplinkybės sąlyginai yra skirstomos į 2 grupes: tai aplinkybės, kuriomis nustatomas pagrindinis faktas – nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, kaltinamojo kaltumą patvirtinančios aplinkybės, kaltės forma, motyvas, tikslas ir aplinkybės, kuriomis nustatinėjami kiti faktai, pavyzdžiui, nusikalstama veika padarytos žalos rūšis ir dydis, procesinių išlaidų suma, kaltinamojo asmenybė (Гарський, 2022, p. 100). Antra, valstybės, kurios nacionaliniuose BPK tiesiogiai nenumato baudžiamojoje byloje įrodinėtinų

⁸ Bulgarijos BPK 102 straipsnis „Matters that have to be proved“.

⁹ Estijos BPK 62 straipsnis „Subject of proof“.

¹⁰ Moldovos BPK 96 straipsnis „Circumstances to be proven in a criminal proceeding“.

¹¹ Ukrainos BPK 91 straipsnis „Circumstances to be proved in criminal proceedings“.

aplinkybių, pavyzdžiui, Latvija, Vokietija, žinoma ir Lietuva. Vokietijoje, pavyzdžiui, kalbant apie įrodinėjimo dalyką, laikomasi nuomonės, kad įrodinėti reikia tik tuos faktus, kurie turi esminę reikšmę byloje (Ancelis, 2006, p. 9). Įrodinėjimo ribos paprastai įstatymiškai nebūna apibrėžtos – tiek pirmuoju atveju išvardintų valstybių BPK, tiek ir antruoju atveju, nerasta kodeksuose nuostatos, kuri aiškiai apibrėžtų įrodinėjimo ribas. Vadinasi, įrodinėjimo ribų klausimas yra orientuotas į doktrininį aiškinimą.

Įrodinėjimo dalyko ir ribų reikšmę baudžiamajam procesui galima išreikšti tokiais pagrindiniais teiginiais:

1. Įrodinėjimo dalykas ir ribos, kaip sudėtinė įrodinėjimo (pažinimo) proceso dalis, padeda nustatyti materialią tiesą byloje.
2. Tinkamas įrodinėjimo dalyko ir ribų suformavimas bei nustatymas padeda teisėjui priimti pagrįstą bei motyvuotą nuosprendį baudžiamojoje byloje.
3. Tinkamai nesuformavus įrodinėjimo dalyko, nebus tinkamai nustatytos ir įrodinėjimo ribos.
4. Įrodinėjimo dalykas ir ribos nėra griežtai įstatymiškai reglamentuotos, todėl remiantis laisvu įrodymų vertinimo principu, teisėjui suteikiama laisvė atrinkti su byla susijusias reikšmingas aplinkybes ir tuo pagrindu nubrėžti įrodinėjimo ribas.

Apibendrinant galima teigti, kad įrodinėjimo dalykas ir ribos yra vieni iš pagrindinių įrodinėjimo, kaip pažintinio proceso, elementų, padedantys baudžiamojoje byloje nustatyti tiesą. Įrodinėjimo dalyko sąvoka bei bendrasis įrodinėjimo dalykas yra kildinamas iš įstatyminio reguliavimo, o konkrečiai ir aiškiai yra įtvirtintas doktrinoje. Tinkamam įrodinėjimo dalyko byloje suformavimui reikalinga BK ir BPK sintezė. Šiuo metu nėra pagrindo keisti įstatyminį reguliavimą ir BPK aiškiai išskirti straipsnį skirtą įrodinėjimo dalykui ir (ar) jo turinį sudarančioms aplinkybėms. Įrodinėjimo ribų klausimas taip pat nėra tiesiogiai įtvirtintas BPK. Kadangi įrodinėjimo ribos apsprendžia kiek įrodinėtinų aplinkybių byloje pakanka, kad būtų galima daryti pagrįstas ir nedviprasmiškas išvadas, todėl įrodinėjimo dalykas ir ribos atskirai egzistuoti negali. Įrodinėjimo dalykas ir ribos yra ne materialinės teisės, ne mišrus, o proceso teisės institutas.

2. ĮRODINĖJIMO DALYKAS ATSKIRŲ KATEGORIŲ BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE

2.1 Bendrasis įrodinėjimo dalykas „paprasto“ nužudymo baudžiamosiose bylose

Nužudymas – tai tyčia neteisėtas gyvybės atėmimas kitam žmogui (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 111). BK 129 straipsnio 1 dalis įtvirtina pagrindinę nužudymo sudėtį, kuri reiškia, kad asmens veikoje nėra pavojingumą didinančių ar mažinančių aplinkybių. Kitaip tariant, tokios situacijos yra vadinamos „paprastu“ nužudymu (Gruodytė *et al.*, 2021, p. 28). Anksčiau jau minėta, bet šiame kontekste svarbu priminti, kad BK įrodinėjimo dalyką apibrėžia per konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį, įtvirtintą BK Specialiojoje dalyje. Vadinas, keliant klausimą, ką reikia įrodyti „paprasto“ nužudymo atveju, atsakymą pirmiausia pateikia pagrindinė nužudymo sudėtis. Šiame skyriuje bus analizuojamas „paprastas“ nužudymas bendrojo įrodinėjimo dalyko aspektu, todėl galima kelti dvi prielaidas, kurias toliau bus siekiama pagrįsti. Pirmą, bendrojo įrodinėjimo dalyko atžvilgiu pirmiausia tikslinga įrodinėti kaltininko veiksmuose esant „paprasto“ nužudymo sudėtį ir tik tuomet įrodinėti kitas, bendrajam įrodinėjimo dalykui būdingas aplinkybes. Antra, įrodinėjant pagrindinę nužudymo sudėtį, pakanka bendrojo įrodinėjimo dalyko – „paprastam“ nužudymui specifinis įrodinėjimo dalykas nėra būdingas.

Kiekvienos nusikalstamos veikos sudėtį sudarantys elementai yra objektas, nukentėjusysis (dalykas), objektyvioji pusė, subjektyvioji pusė, subjektas. Pagrindinę nužudymo sudėtį schematiškai galima apibūdinti taip: objektas – kito žmogaus gyvybė; nukentėjusysis (dalykas) – gyvas žmogus; objektyvioji pusė – veika (veikimas arba neveikimas), padariniai (nukentėjusiojo mirtis), priežastinis ryšys tarp kaltininko veikos ir nukentėjusiojo mirties; subjektyvioji pusė – tiesioginė arba netiesioginė tyčia; subjektas – pakaltinamas, 14 metų amžiaus fizinis asmuo (Gruodytė *et al.*, 2021, p. 15). Taigi, siekiant, kad įvykusi gyvenimiška situacija galėtų būti kvalifikuojama kaip „paprastas“ nužudymas pirmiausia, kaltininko veiksmuose reikia įrodyti esant nusikalstamos veikos sudėtį. Siekiant pagrįsti anksčiau iškeltas prielaidas bei parodyti, kaip pateikta nužudymo sudėties schema atsispindi praktikoje, toliau bus analizuojami apygardos teismo, kaip pirmosios instancijos teismo nužudymo byloms (BPK 225 straipsnio 1 dalis), 3 nuosprendžiai.

1 pavyzdys. Vilniaus apygardos teismo (toliau – VAT) 2022 m. rugsėjo 2 d. nuosprendžiu, V. K. nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį, už tai, kad žodinio konflikto metu, tyčia vieną kartą sudavė M. N. ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu buku daiktu į kairę veido pusę, vieną kartą peiliu dūrė į krūtinės ląstą, dėl ko, nuo durtinio-pjautinio sužalojimo, M. N. įvykio vietoje mirė. Šio nusikaltimo objektas yra M. N. gyvybė, o

nukentėjusysis (dalykas) – pats M. N. Objektyvioji pusė – V. K. veikia pasireiškė aktyviais veiksmais. Įvykio dieną buvo švenčiamas V. K. antrosios žmonos sūnaus (M. N.) sugyventinės gimtadienis, be kita ko, buvo vartojamas alkoholis. M. N. suvartojęs daugiau alkoholio nei V. K., tapo neblaivus, darėsi agresyvus ir nebeadekvatus. Kilus konfliktui tarp V. K. ir M. N. dėl V. K. antrosios žmonos (M. N. motinos) pinigų, V. K. išsigandęs, kad M. N. galėtų jį sumušti (M. N. buvo stambaus sudėjimo), paėmė ant mikrobangų krosnelės gulintį peilį ir vieną kartą dūrė priešais stovinčiam M. N. į krūtinę ir jis nukrito ant grindų. Odos nubrozdinimas kairėje veido pusėje, remiantis specialisto išvada, galėjo atsirasti nugriuvus ant grindų. Nužudymo sudėtis yra materiali, todėl būtina nustatyti kilusius padarinius – tai M. N. mirtis nuo durtinio pjautinio krūtinės ląstos sužalojimo. Egzistuoja ir tiesioginis priežastinis ryšys tarp kaltininko veiksmų ir nukentėjusiojo mirties, t. y. dėl to, kad V. K. aktyviais veiksmais dūrė peiliu į M. N. krūtinę, pastarasis nukrito ant grindų ir mirė. VAT V. K. veiksmuose nustatė esant netiesioginę tyčią (subjektyvioji pusė), nes V. K. suvokė, kad duria peiliu neblaiviam nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbią kūno vietą, numatė savo veiksmų pavojingumą ir grėsmę M. N. sveikatai ar gyvybei, nors ir buvo abejingas padariniams, kurie gali kilti, tačiau nepakeitė ir neatsisakė savo pavojingo elgesio. V. K. atitinka subjektui keliamus reikalavimus, t. y. V. K. yra pakaltinamas ir yra sulaukęs amžiaus (86 m.), nuo kurio galima asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą.

Iš pateiktos situacijos apibūdinimo matyti, kad V. K. veiksmuose esanti pagrindinė nužudymo sudėtis neapima visų bendrajam įrodinėjimo dalykui būdingų aplinkybių. Taigi, remiantis analizuojama byla, bendrąjį įrodinėjimo dalyką galima apibūdinti sekančiai. Pirma, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (objektyvioji pusė). Laikas – 2022 m. balandžio 5 d., apie 17 val.; vieta – butas; būdas – V. K. aktyvūs veiksmai (dūris peiliu į krūtinę); padariniai – M. N. mirtis; priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, t. y. dėl V. K. dūrio peiliu į M. N. krūtinę, pastarasis nukrito ant grindų ir mirė; įrankiai – peilis; priemonės - nenustatyta. Antra, traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės (subjektyvioji pusė ir subjektas). V. K. veiksmai pasireiškė netiesioginė tyčia - V. K. suvokė, kad smūgiuoja peiliu neblaiviam nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbią kūno vietą, numatė savo veiksmų pavojingumą ir grėsmę M. N. sveikatai ar gyvybei, nors ir buvo abejingas padariniams, kurie gali kilti, tačiau nepakeitė ir neatsisakė savo pavojingo elgesio. Nors motyvas ir tikslas nėra būtinieji subjektyviosios pusės požymiai „paprasto“ nužudymo atveju, tačiau VAT nustatyta, kad V. K. nužudymo motyvas ir tikslas yra konfliktas su M. N. dėl jo motinos pinigų bei nužudytojo netinkamas elgesys. Subjektas – V. K. yra pakaltinamas, sulaukęs amžiaus, nuo

kurio galima patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą (86 m.). Trečia, atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės. Lengvinančios atsakomybę aplinkybės – V. K. prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi, nužudytojo elgesys buvo provokuojantis ir rizikingas. Sunkinančių atsakomybę aplinkybių nenustatyta. Ketvirta, aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę. Kaltinamojo asmenybė – V. K. yra vedęs, vaikų neturi, yra garbaus amžiaus (86 m.), pensininkas, visą gyvenimą dirbęs, nėra trauktas administracinėn ar baudžiamojon atsakomybėn, apibūdinamas teigiamai, nelinkęs smurtauti, vartoja daug vaistų, yra 4 kartus operuotas, silpnai girdi. Nužudytojo asmenybė – gyveno su sugyventine, dažnai vartojo alkoholį, praktiškai niekada nedirbo, sirgo epilepsija, turėjo problemų su kepenimis dėl alkoholio vartojimo, išgėręs darydavosi agresyvus, reikalavo pinigų iš motinos. Iki veikos padarymo jau yra buvę konfliktų tarp kaltinamojo ir nukentėjusiojo, iš jų 3 kartus (įskaitant ir paskutinįjį, pasibaigusį nužudymu), buvo kviesta policija. Veikos darymo metu kaltininkas padūręs peiliu į krūtinę nukentėjusįjį, liko stovėti su peiliu rankoje. Liudytojos iškvietė greitąją medicinos pagalbą, bandė užspausti kraujuojančią žaizdą. Po veikos padarymo V. K. labai gailėjosi, mano, kad dėl suvartoto alkoholio taip pasielgė, nes nors ir konfliktavo su nukentėjusiuoju, nenorėjo jo nužudyti. Penkta, aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis – civilinis ieškinys baudžiamajoje byloje nebuvo pareikštas. Šešta, kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą – nenustatyta. Šios bylos įrodinėjimo dalykas buvo nustatytas remiantis kaltinamojo, liudytojų parodymais, parodymų patikrinimu vietoje, įvykio vietos apžiūros, lavono, kitų objektų apžiūros protokolu, specialisto išvada.

2 pavyzdys. Klaipėdos apygardos teismo (toliau – KLAT) 2022 m. gegužės 9 d. nuosprendžiu, A. D. nuteistas pagal 129 straipsnio 1 dalį, už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, konflikto metu sudavė M. K. rankomis ne mažiau kaip 12 smūgių į įvairias veido vietas ir viršugalvio dešinę pusę, dėl ko kilo trauminis galvos smegenų pabrinkimas, smegenų koma ir M. K. mirė. Šio nusikaltimo objektas yra M. K. gyvybė, o nukentėjusysis (dalykas) – pats M. K. Objektivioji pusė – A. D. veika pasireiškė aktyviais veiksmais. Išgertuvių metu M. K. nuslydo nuo kėdės, numetė „čerką“, traškučius ant žemės, o A. D. supyko, kad M. K. šiukšlina jo namus. Tada A. D. gulinčiam M. K. daug kartų smūgiavo į veidą, galvą. M. K. liko gulėti ant grindų, o liudytojas pamatęs daugybę kraujo, iškvietė greitąją medicinos pagalbą. Specialisto išvada patvirtina, kad M. K. mirė stipriai sumuštas į galvą, veidą. Nužudymo sudėtis yra materialinė, todėl būtina nustatyti kilusius padarinius. Padarinys šiuo atveju yra M. K. mirtis nuo 12 smūgių į galvą ir veidą. Egzistuoja ir

tiesioginis priežastinis ryšys tarp kaltininko veiksmų ir nukentėjusiojo mirties, t. y. dėl to, kad išgertuvių metu A. D. požiūriu M. K. šiukšlino jo namus, kilo konfliktas ir A. D. sudavė daug smūgių į M. K. galvą, veidą, nuo kurių M. K. mirė. KLAT A. D. veiksmuose nustatė esant netiesioginę tyčią (subjektyvioji pusė), nes A. D. suvokė, kad suduoda daugybinius smūgius nukentėjusiajam M. K. į galvą, veidą (gyvybiškai svarbią kūno vietą), numatė, kad kėsinsis į M. K. sveikatą ar gyvybę, ir nors to nenorėjo, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. A. D. atitinka subjektui keliamus reikalavimus, t. y. A. D. yra pakaltinamas ir yra sulaukęs amžiaus, nuo kurio galima asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą.

Iš pateiktos situacijos apibūdinimo matyti, kad ir šiuo atveju A. D. veiksmuose esanti pagrindinė nužudymo sudėtis neapima visų bendrajam įrodinėjimo dalykui būdingų aplinkybių. Taigi, remiantis analizuojama byla, bendrąjį įrodinėjimo dalyką galima apibūdinti sekančiais. Pirma, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (objektyvioji pusė). Laikas – 2021 m. spalio 12 d., apie 20:45 val.; vieta – butas; būdas – A. D. aktyvūs veiksmai (smūgiavimas į galvą, veidą); padariniai – M. K. mirtis; priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, t. y. dėl A. D. daugybinių smūgių į M. K. galvą, veidą, pastarasis mirė; įrankiai – nenustatyta; priemonės – nenustatyta. Antra, traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės (subjektyvioji pusė ir subjektas). A. D. veiksmai pasireiškė netiesiogine tyčia - A. D. suvokė, kad suduoda daugybinius smūgius nukentėjusiajam M. K. į galvą, veidą (gyvybiškai svarbią kūno vietą), numatė, kad kėsinsis į M. K. sveikatą ar gyvybę, ir nors to nenorėjo, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. Subjektas – A. D. yra pakaltinamas, sulaukęs amžiaus, nuo kurio galima patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą. Trečia, atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės. Lengvinančių atsakomybę aplinkybių nenustatyta. Sunkinančios atsakomybę aplinkybės – A. D. nusikaltimą padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio. Ketvirta, aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę. Kaltinamojo asmenybė – A. D. yra nevedęs, nedirba, paskutinį kartą teistas 2020 m. balandžio 29 d. Tauragės apylinkės teismo Šilutės rūmų pagal BK 138 str. 1 d. (bausmę jau atlikęs), piktnaudžiauja alkoholiu, linkęs smurtauti, nusikalsti, sportuoja, prieš 10 metų avarijoje yra patyręs galvos traumą. Nužudytojo asmenybė – M. K. apibūdinamas kaip geras, taikus, neagresyvus asmuo, daug aplinkiniams padedantis, dirbo statybose. Iki veikos padarymo A. D. ir M. K. nėra konfliktavę. Veikos darymo metu, kaltininkas sudavė daugybinius smūgius į M. K. galvą, veidą, o liudytojui pasigedus A. D. ir M. K., pamatė, kad M. K. guli ant grindų kraujo klane, o A. D. tiesiog gulėjo lovoje. Po veikos padarymo A. D. neprisipažino nužudęs M. K.

Penkta, aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis. Šioje byloje civilinį ieškinį pareiškė M. K. motina ir brolis. Motina civiliu ieškiniu prašo atlyginti neturtinę žalą, o brolis – turtinę ir neturtinę žalą. KLAT M. K. motinai priteisė neturtinę žalą, o broliui – turtinę ir neturtinę žalą. Šešta, kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą – nenustatyta. Šios bylos įrodinėjimo dalykas buvo nustatytas remiantis kaltinamojo, nukentėjusiųjų, liudytojų parodymais, įvykio vietos, asmens, daiktų, kitų objektų apžiūros protokolu, parodymų patikrinimu vietoje, specialisto išvada.

3 pavyzdys. Kauno apygardos teismo (toliau – KAT) 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendžiu T. S. nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį, už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, išgertuvių metu, tyčia, rankomis, kojomis ir peiliu sudavė ne mažiau kaip 22 smūgius R. M. į dešinę ranką ir koją, sprandą, galvą ir dėl daugybinių kirstinių, durtinių, durtinių-pjautinių galvos ir veido sužalojimų R. M. mirė. Šio nusikaltimo objektas yra R. M. gyvybė, o nukentėjusysis (dalykas) – pats R. M. Objektvioji pusė – T. S. veika pasireiškė aktyviais veiksmais. Vykusių išgertuvių metu, R. M. norėdamas eiti į lauką, užkliudė televizorių, T. S. supyko ir kilo konfliktas (išgėręs T. S. būna konfliktiškas, agresyvus, puolantis muštis rankomis, kojomis, peiliu). Be to, tą pačių išgertuvių metu T. S. smurtavo ir prieš savo sugyventinę V. G. – jai buvo prakirsta kakta, prapjautos rankos. Specialisto išvada patvirtina, kad ant peilio rastas kraujas yra V. G. ir R. M., tačiau tik smurtas prieš R. M. baigėsi pastarojo mirtimi. Nužudymo sudėtis yra materiali, todėl būtina nustatyti kilusius padarinius – tai R. M. mirtis nuo 22 smūgių į įvairias kūno vietas. Egzistuoja ir priežastinis ryšys tarp kaltininko veiksmų ir nukentėjusiojo mirties, t. y. dėl to, kad išgertuvių metu R. M. eidamas į lauką užkliudė televizorių, kilo konfliktas, T. S. pradėjo smurtauti R. M. atžvilgiu ir pastarasis buvo rastas negyvas lauko pavėsinėje. KAT T. S. veiksmuose nustatė esant netiesioginę tyčią (subjektyvioji pusė), t. y. kaltininkas suvokė, kad savo veika kėsinaisi į R. M. gyvybę, numatė, kad rankomis, kojomis ir peiliu iš viso suduodamas ne mažiau kaip 22 smūgius į įvairias kūno sritis (be kita ko, ir į gyvybiškai svarbią galvos sritį), gali atimti gyvybę ir nors nenorėjo tokių padarinių, tačiau sąmoningai leido jiems atsirasti. T. S. atitinka subjektui keliamus reikalavimus, t. y. T. S. yra pakaltinamas ir yra sulaukęs amžiaus, nuo kurio galima asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą.

Iš pateiktos situacijos apibūdinimo matyti, kad ir šioje situacijoje T. S. veiksmuose esanti nusikalstamos veikos sudėtis neapima visų bendrajam įrodinėjimo dalykui būdingų aplinkybių. Taigi, remiantis analizuojama byla, bendrąjį įrodinėjimo dalyką galima apibūdinti sekančiais. Pirma, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (objektyvioji

pusė). Laikas – 2021 m. vasario 23 d., laikotarpis tarp 22.29 val. – 23.20 val. (tiksliai tyrimo metu laikas nenustatytas); vieta – namas; būdas – T. S. aktyvūs veiksmai (22 smūgiai į įvairias kūno vietas); padariniai – R. M. mirtis; priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, t. y. dėl T. S. suduotų 22 smūgių rankomis, kojomis ir peiliu R. M., pastarasis mirė; įrankiai – peilis; priemonės – nenustatyta. Antra, traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės (subjektyvioji pusė ir subjektas). T. S. veiksmai pasireiškė netiesiogine tyčia – T. S. suvokė, kad savo veika kėsina į R. M. gyvybę, numatė, kad rankomis, kojomis ir peiliu iš viso suduodamas ne mažiau kaip 22 smūgius į įvairias kūno sritis (be kita ko, ir į gyvybiškai svarbią galvos sritį), gali atimti gyvybę ir nors nenorėjo tokių padarinių, tačiau sąmoningai leido jiems atsirasti. Subjektas – T. S. yra pakaltinamas, sulaukęs amžiaus, nuo kurio galima patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už „paprastą“ nužudymą. Trečia, atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės. Lengvinančios atsakomybę aplinkybės – kaltės pripažinimas ir gailėjimasis (T. S. iš esmės neneigė kaltinime nurodytų faktinių aplinkybių, ginčijo tik jų teisinį vertinimą). Sunkinančios atsakomybę aplinkybės – T. S. nusikaltimą padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio. Ketvirta, aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę. Kaltinamojo asmenybė – T. S. yra nevedęs, nedirbantis, vidurinio išsilavinimo, gyvenamoji vieta nedeklaruota, neturi pastovios gyvenamosios vietos, neteistas, piktnaudžiauja alkoholiu, todėl būdamas girtas tampa labai agresyvus, konfliktiškas, puola muštis rankomis, kojomis bei peiliu (nuolat muša savo sugyventinę), yra baustas už administracinius nusižengimus (skirtos baudos nesumokėtos). Nužudytojo asmenybė – R. M. apibūdinamas kaip lėtas, nekonfliktiškas, neagresyvus, darbštus (tačiau pastaruoju metu niekur nedirbo, pradėjo dažniau išgėrinėti), išsiskyręs, turi dukrą, net ir būdamas girtas, visada išlikdavo ramus ir niekada nepuldavo muštis. Iki veikos padarymo T. S. ir R. M. nėra konfliktavę. Veikos darymo metu, kaltininkas sudavė rankomis, kojomis, peiliu 22 smūgius R. M. į įvairias kūno vietas. Po veikos padarymo T. S. teigė, kad kaltas yra R. M., nes T. S. tik gynė savo sugyventinę V. G. (nors kaltininkas teisme prisipažino, tačiau bandė ginčyti situacijos teisinį vertinimą, teigdamas, kad buvo susidariusi būtinosios ginties situacija, taip pat siekė, kad nusikalstama veika būtų kvalifikuojama pagal BK 130 straipsnį). Penkta, aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis. Šioje byloje civilinį ieškinį pareiškė R. M. seserys. Viena sesuo prašo atlyginti neturtinę žalą bei priteisti atstovavimo išlaidas, o kita sesuo dar prašo be kita ko, atlyginti ir turtinę žalą. Teismas priteisė turtinę žalą, neturtinę žalą bei atstovavimo išlaidas. Šešta, kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą – nenustatyta. Šios bylos įrodinėjimo dalykas buvo nustatytas

remiantis kaltinamojo, liudytojų, nukentėjusiųjų parodymais, įvykio vietos, lavono, patalpų ir daiktų, kitų objektų apžiūros protokolu, specialisto išvada.

Analizuotos bylos suponuoja išvadą, kad vien tik įrodyta nusikalstamos veikos sudėtis kaltininko veiksmuose neapima visų bendrojo įrodinėjimo dalyko turinį sudarančių aplinkybių komplekso, o sudaro tik jų dalį. Dėl to, galima teigti, kad pasitvirtina anksčiau iškelta prielaida, kad pirmiausia tikslinga įrodinėti kaltininko veiksmuose esant „paprasto“ nužudymo sudėtį. Vadinasi, įrodžius kaltininko veiksmuose esant pagrindinę nužudymo sudėtį yra daug paprasčiau nustatinėti kitas bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes, pavyzdžiui, kaltinamojo atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes, kaltinamojo asmenybę, nukentėjusiojo asmenybę ir pan.

Išanalizavus bendrąjį įrodinėjimo dalyką 3 baudžiamosiose bylose, matyti, kad specifinių (ypatybių turinčių aplinkybių), kurios būtų būdingos specifiniam įrodinėjimo dalykui, nenustatyta. Vadinasi, galima patvirtinti ir kitą prielaidą, kad įrodinėjant pagrindinę nužudymo sudėtį, pakanka bendrojo įrodinėjimo dalyko – „paprastam“ nužudymui specifinis įrodinėjimo dalykas nėra būdingas. Taigi, įrodinėjant kaltininko veiksmuose esant pagrindinę nužudymo sudėtį, pilnai pakanka bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių. Kyla klausimas, o kas tuomet yra specifinės (turinčios ypatybių) aplinkybės, kurios sudarytų specifinį įrodinėjimo dalyką nužudymo bylose, jeigu pagrindinei nužudymo sudėčiai jos nėra būdingos. Baudžiamosios teisės doktrinoje nusikalstamos veikos pagal pavojingumo laipsnį yra skirstomos į pagrindines, kvalifikuotąsias ir privilegijuotąsias (Švedas *et al.*, 2019, p. 178). Pagrindinei nužudymo sudėčiai įrodyti, kaip minėta pakanka bendrojo įrodinėjimo dalyko, todėl kvalifikuotam ir privilegijuotam nužudymui be bendrojo įrodinėjimo dalyko, būdingas ir specifinis įrodinėjimo dalykas. Tai reiškia, kad kvalifikuoto nužudymo atveju, specifinį įrodinėjimo dalyką sudarytų aplinkybės, nurodytos BK 129 straipsnio 2 dalyje, pavyzdžiui, bejėgiškos būklės žmogaus nužudymas, šeimos nario nužudymas, nužudymas dėl savanaudiškų paskatų ir pan. Privilegijuoto nužudymo atveju, tai būtų didelis susijaudinimas nulemtas neteisėto ar itin įžeidžiančio elgesio (BK 130 straipsnis) ir motinos dėl gimdymo nulemta būseną (pogimdyvinė depresija) (BK 131 straipsnis). Specifinis įrodinėjimo dalykas nužudymo bylose toliau nebus aptariamas, nes šis skyrius skirtas bendrajam įrodinėjimo dalykui nužudymo bylose aptarti.

Apibendrinant galima teigti, kad bendrasis įrodinėjimo dalykas nužudymo bylose yra pakankamas tam, kad būtų įrodyta esant pagrindinės nužudymo sudėties kaltininko veiksmuose. Pirmiausia yra tikslinga įrodinėti „paprasto“ nužudymo sudėtį, kaip dalį bendrojo įrodinėjimo dalyko, nes įrodžius nusikalstamos veikos sudėtį yra paprasčiau

įrodinėti likusias bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes. Įrodinėjimas esant kaltininko veiksniuose pagrindinės nužudymo sudėties, neapima specifinio įrodinėjimo dalyko.

2.2 Specifinis įrodinėjimo dalykas baudžiamosiose bylose dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo jauniems pilnamečiams

Neuromokslų ir psichologijos mokslininkų išvalgos rodo, kad tapimą suaugusiuoju būtina sieti su vėlesniu nei 18 metų amžiumi. Lyginant su suaugusiaisiais, asmenims iki maždaug 25 metų yra būdingos kitos sprendimų priėmimo struktūros ir kita atsakomybės branda (Dünkel *et al.*, 2020, p. 95). Vadinasi, remiantis mokslininkų išvadomis, galima teigti, kad asmuo sulaukęs 18 metų savaimė suaugusiuoju netampa. Vis dėlto, dar yra gajus stereotipas, kad išorinė biologinė branda yra lygu socialinei brandai. Tai yra klaidingas požiūris. Jeigu jaunas žmogus iš pažiūros yra aukštas, stiprus, lytiškai subrendęs, žino daugiau už savo bendraamžius, tai dar nereiškia, kad jis yra biologiškai ir socialiai subrendęs (Dünkel *et al.*, 2020, p. 90). Be to, pastebima, jog šiais laikais jaunimas mokosi ilgiau, į darbo rinką įsilieja vėliau nei prieš kelis dešimtmečius, t. y. pailgėjo „socialinės paauglystės“ periodas (Sakalauskas, 2009, p. 95).

BK 81 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybė nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus taikyti asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos darymo metu buvo suėję 18 metų, bet nebuvo suėję 21 metai, jeigu teismas atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus – į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų BK 80 straipsnyje numatytą paskirtį. Galima manyti, kad siekiant jauniems pilnamečiams pritaikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, svarbiausia yra išspręsti socialinės brandos klausimą, todėl socialinė branda laikytina specifiniu įrodinėjimo dalyku jaunų pilnamečių baudžiamosiose bylose. Socialinės brandos kategorija, be kita ko, yra pavyzdys to, kad įrodinėjimo dalykui svarbi ne tik BK Specialioji dalis, bet ir BK Bendroji dalis. Toliau bus analizuojami socialinės brandos kaip specifinio įrodinėjimo dalyko ypatumai, remiantis doktrina bei teismų praktika (12 LAPT ir LAT bylų).

Doktrinoje yra pripažįstama, kad sąvoka „socialinė branda“ peržengia teisės mokslo ribas – siekiant atskleisti šios sąvokos turinį, be kita ko, pasitelkiamos psichologijos, pedagogikos, sociologijos, kriminologijos mokslų žinios (Ūselė, 2011, p. 183). Reikia paminėti, kad BK ir BPK numato sąvoką „socialinė branda“, pavyzdžiui, BK 91 straipsnio

2 dalies 2 punktas, BPK 280 straipsnio 1 dalis, tačiau nepaaiškina šios sąvokos turinio. Teisės mokslo doktrinoje yra nurodoma, kad socialinė branda yra fizinio, psichinio ir socialinio asmenybės brandumo pakopa, kurią kiekvienas asmuo pasiekia būdamas skirtingo amžiaus; tai vertinamasis kriterijus, kai turi būti tiriama asmuo ir jo įvykdytos tam tikros socialinės užduotys; paauglio peržengimas į jauno suaugusio žmogaus etapą ir visiškos atsakomybės prisiėmimas vyksta pamažu ir tai priklauso nuo kiekvieno konkretaus žmogaus ir individualių gyvenimo aplinkybių; todėl amžiaus riba, skirianti pilnamečius asmenis nuo nepilnamečių, yra sąlyginė, formali (Ūselė, 2011, p. 184). Iš pateiktos socialinės brandos sąvokos matyti, kad tarp asmens amžiaus ir socialinės brandos lygybės ženklą dėti negalima. Vis dėlto, LApT ir LAT praktikoje yra atvejų, kuomet klaidingai lyginamas amžius, nuo kurio atsiranda baudžiamoji atsakomybė už konkrečią nusikalstamą veiką ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką, amžius, kaip rodiklis, atspindintis pakankamą asmens socialinę brandą (Dobrynina, Ūselė, 2012, p. 19). Pavyzdžiui, „atsakomybė už plėšimą atsiranda nuo 14 metų, todėl nėra pagrindo manyti, jog R. Ž., būdamas 18 metų 11 mėnesių ir 9 dienų amžiaus, nevisiškai suvokė savo veikos nusikalstamą pobūdį“ (LAT 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje); „atsakomybė už tyčinį nužudymą atsiranda nuo 14 metų, todėl nėra jokio pagrindo manyti, kad V. L., būdamas 18 metų ir 9 mėnesių amžiaus nevisiškai suvokė savo nusikalstamos veikos pobūdį“ (LApT 2006 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Baudžiamojoje teisėje galioja prezumpcija, pagal kurią 18 metų sulaukęs asmuo jau yra pakankamai protiškai, socialiai ir fiziškai subrendęs, kad jam galėtų būti taikoma suaugusiems skirta baudžiamosios atsakomybės forma, tačiau ši prezumpcija nėra absoliuti. Tik asmens biologinis amžius nėra pakankamas brandos indikatorius. Ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į amžių, kurio sulaukęs asmuo padarė nusikalstamas veikas – ar jis ženkliai nutolęs nuo formalios pilnametystės ribos, pavyzdžiui, „iš byloje esančių duomenų nustatyta, kad K. V. jam inkriminuotas nusikalstamas veikas padarė būdamas 18 metų ir 2 dienų amžiaus“ (LApT 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, savaime asmens amžių prilyginti pakankamai socialinei brandai nėra tikslinga.

Psichologinėje literatūroje dažniausiai išskiriami kognityviniai ir psychosocialiniai asmens brandos požymiai (Ūselė, 2010, p. 64). Kognityvus (lot. *cognitio*) reiškia pažinimą, pažintinį (Valstybinė lietuvių kalbos komisija). Vadinasi, tai yra psichiniai procesai, susiję su žinių įgijimu, saugojimu, naudojimu, kurie leidžia priimti sprendimus, apdoroti informaciją, lavina atmintį, padeda sukcentruoti dėmesį ir pan. (Terminų žodynas). Intelektas yra labai svarbi kognityvinės brandos dalis. Doktrinoje yra suformuota nuostata, kad egzistuoja stiprus ryšys tarp intelekto ir delinkventinio elgesio, nes žemesnio intelekto

asmenys labiau linkę pasirinkti tokį elgesio modelį, kuris nukrypsta nuo visuotinai pripažintų elgesio normų (Galambos *et al.*, 2005, p. 477). Prie kognityvinių požymių galima priskirti ir asmens iniciatyvumą, planavimą, sprendimų priėmimą, grįžtamojo ryšio panaudojimą, savęs suvokimą, gebėjimą spręsti problemas (Ūselė, 2011, p. 185). Psichosocialinė branda apima socialinius ir emocinius asmens brandos požymius. Psichologijoje yra išskiriamos trys kategorijos, apibūdinančios psichosocialinę brandą: 1) atsakomybė; 2) perspektyva; 3) nuosaikumas. Atsakomybė apibūdina asmens pasitikėjimą savo jėgomis (gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus), perspektyva apibūdina situacijos suvokimą iš skirtingų požiūrio „taškų“ (savo poelgio padarinių suvokimas), o nuosaikumas apima gebėjimą prieš veikiant įvertinti situaciją, valdyti savo impulsus ir slopinti agresiją (Cauffman, Steinberg, 2000, p. 745).

Psichologijos mokslas išskiria tokią sąvoką kaip „pseudobranda“. Tai atvejai, kuomet asmuo prisiima suaugusiųjų vaidmenį, tačiau psichologine branda nepasižymi, pavyzdžiui, pradeda lytinius santykius, tampa tėvu/mama, ima vartoti alkoholį ir pan. Pseudobranda leidžia suprasti, kad vien pagal asmens atliekamus vaidmenis visuomenėje, negalima spręsti apie jo socialinę brandą, pavyzdžiui, tai, kad jaunas asmuo studijuoja, dar nereiškia, kad jis jau socialiai subrendęs (Ūselė, 2010, p. 65). Galima daryti prielaidą, kad pseudobrandos požymiu teismai nelinkę remtis, nes rasta tik viena nutartis, kurioje teismas analizuoja minėtą požymį: „K. V. ne itin gerai mokėsi, be pateisinamos priežasties praleisdavo daug pamokų, jam trūko motyvacijos, pareigingumo, atsakomybės. Apie K. V. elgesį ne kartą buvo kalbėta mokyklos gerovės komisijos susirinkimuose, tačiau mokinyš susitarimų paisydavo tik labai trumpą laiką. <..> jis auga tik su močiute, tėvas yra išvykęs į užsienį, o motina gyvena Vilniuje. <..> K. V. nusprendė įsigyti psichotropinių medžiagų atsitiktinai pabandęs parūkyti hašišo, galimai dėl bendraamžių neigiamos įtakos, kuriai nesunkiai pasidavė <..> Psichologijos mokslas išskiria taip vadinamą pseudobrandą. <..> Šioje byloje anksčiau išvardintos aplinkybės kaip tik rodo K. V. pažeidžiamumą, socialinį nebrandumą bei naivumą, troškimą kuo greičiau suaugti ir savarankiškai priimti sprendimus dėl savo gyvenimo“ (LApT 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teisiniu požiūriu, psichologijoje nurodytus socialinės brandos požymius sudėtinga perkelti į baudžiamąją teisę, todėl BK 81 straipsnio 2 dalis nurodo, į kokias aplinkybes teisėjas turi atsižvelgti sprenddamas jauno pilnamečio socialinės brandos klausimą. LAT yra pažymėjęs, kad socialinės brandos išsprendimą pirmiausia reikia susieti su paties teismo teise tai nustatyti, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus - į specialisto paaiškinimus ar išvadą (LAT 2004 m. kovo 30

d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto, galima daryti prielaidą, kad nepakanka teisėjui atsižvelgti tik į minėtas aplinkybes sprendžiant konkrečią baudžiamąją bylą, kadangi žmogus yra daug daugiau nei pavienis jo veiksmas (Sakalauskas, 2013, p. 18). Atkreiptinas dėmesys, kad iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad paprastai socialinės brandos išsprendimo klausimą inicijuoja ne teismas, o nuteistojo gynėjas apeliaciniu ar kasaciniu skundu.

Nusikalstamos veikos pobūdis reiškia suvokimą požymių, kurie apibūdina nusikalstamos veikos objektą ir objektyviają pusę (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 106). Pavyzdžiui, 18 metų ir 5 mėnesių R. C. pardavė narkotinės medžiagos (kanapių) nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio dalyviui. Spręsdamas socialinės brandos klausimą, LAT pažymėjo, kad nėra pagrindo išvadai, kad R. C. pagal socialinę brandą prilygo nepilnamečiui – „byloje nėra jokių duomenų, kurie rodytų R. C. turint sveikatos ar vystymosi sutrikimų. Priešingai, nuteistojo kultivuojama sporto šaka – sunkioji atletika ir pasiekti geri sportiniai laimėjimai rodo, kad jo fiziniai duomenys geresni nei vidutiniai. Byloje tokių duomenų, kurie leistų teigti, kad R. C. turimos žinios ar socialiniai įgūdžiai buvo nepakankami, nėra. R. C. nurodė, kad perparduodamas narkotines medžiagas siekė užsidirbti, t. y. veikė savanaudiškais tikslais. Iš byloje esančių telefoninių pokalbių išsklotinių matyti, kad apie narkotinių medžiagų pardavimą su pirkėjais R. C. kalbėjo šifruotai. Be to, liudytojas R. G. parodė, kad po antrojo narkotinių medžiagų pirkimo praėjus porai dienų, jau pradėjus ikiteisminį tyrimą, R. C. nutraukė nusikalstamą veiką. Taigi, jis suvokė savo veiksmų nusikalstamą prigimtį ir siekė išvengti baudžiamosios atsakomybės“ (LAT 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Manytina, jog LAT išvada dėl socialinės brandos yra neteisinga. Pirma, biologinė branda prilyginama socialinei brandai, t. y. pats savaime faktas, kad R. C. sportuoja ir yra fiziškai stiprus neįrodo, jog asmuo yra socialiai subrendęs. Antra, atsižvelgiant į nuteistojo amžių (18 metų ir 5 mėnesiai), siekis užsidirbti perpardavinėjant narkotines medžiagas parodo pseudobrandos požymį, t. y. siekį greičiau tapti suaugusiuoju bei siekį greitai gauti naudos, o tai nėra socialiai brandaus asmens požymis. Trečia, nusikalstamos veikos nutraukimas savaime negali reikšti, kad R. C. yra socialiai subrendęs (atvirkščiai – tai gali reikšti esant psichosocialinių požymių).

Nusikalstamos veikos motyvas yra suprantamas kaip dėl socialinės aplinkos ir asmens gyvenimo patirties susiformavusi paskata, kuri yra vidinė, tiesioginė nusikalstamo elgesio priežastis ir išreiškia asmeninį požiūrį į tai, į ką yra orientuota nusikalstama veika (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 306). Pavyzdžiui, „K. K. nusikaltimus padarė sąmoningai, veikdamas tiesiogine neapibrėžta tyčia, apsvaigęs nuo alkoholio, iš keršto, jog dėl

netinkamo elgesio buvo išprašytas iš vakarėlio, panaudodamas itin pavojingą įrankį – kirvį, sužalodamas du asmenis, vienu atveju nežymiai, kitu – sunkiai sutrikdydamas sveikatą, abiem atvejais smurtaudamas į galvą – itin pažeidžiamą ir svarbią žmogaus kūno dalį“ (LAT 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors šiuo atveju K. K. veikė sąmoningai, vis dėl to klausimų kelia jo socialinė branda (nusikalstamos veikos darymo metu K. K. buvo 18 metų ir 6 mėnesiai). Nusikalstamos veikos motyvas yra kerštas (K. K. buvo išprašytas iš vakarėlio). Galima manyti, kad motyvas labai primityvus, rodantis nebrandą, impulsyvumą, nes K. K. žalojo kitus asmenis vien dėl to, kad buvo išprašytas iš vakarėlio. Kitas pavyzdys – „V. L. būdamas girtas, reikalavo iš savo tėvo pinigų, turėdamas tikslą toliau girtauti, tačiau jų negavęs, iš pykčio kumščiais sudavė smūgius jam į galvą ir kitas kūno vietas, po to tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus rankomis pasmaugė savo tėvą“ (LApT 2006 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šiuo atveju nebūtų visiškai tikslinga teigti, kad V. L. veiksmai pasireiškė nemotyvuotu žiaurumu, tačiau vėlgi, motyvas yra labai primityvus, buitinis, veiksmai impulsyvūs (V. L. negavęs pinigų alkoholiui, pasmaugė savo tėvą). Tai kelia abejonių dėl V. L. socialinės brandos (nusikalstamos veikos darymo metu V. L. buvo 18 metų ir 9 mėnesiai). Teismų praktikoje, kalbant apie jaunų pilnamečių motyvus, paprastai yra nurodoma, kad nusikalstama veika padaryta ne dėl vaikiškumo, o padaryta sąmoningai, iš savanaudiškų paskatų, sistemingai (LAT 2008 m. gegužės 27 d. nutartis, LAT 2012 m. spalio 2 d. nutartis, LApT 2006 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamosiose bylose). Viena vertus, nusikalstama veika pasižyminti sąmoningumu, sistemingumu, kruopštumu ir pan. gali apibūdinti asmenį kaip socialiai brandų, kita vertus, jeigu, pavyzdžiui, sistemingai ir sąmoningai yra daromos vagystės ar plėšimai dėl to, kad jaunuoliai nori neatsilikti nuo mados, turėti tai ką turi kiti bendraamžiai arba sąmoningai naudojama jėga smurtiniuose nusikaltimuose, siekiant parodyti vyriškumą, drąsą, didvyriškumą, arba nužudymo atvejai pasireiškia nemotyvuotu žiaurumu, tai rodo asmens socialinę nebrandą (nusikalstamos veikos pasižymi vaikiškumu) (Dobrynina, Ūselė, 2012, p. 26).

Kitos aplinkybės, į kurias atsižvelgia teismas yra asmens turimų žinių kiekis, jo požiūris į aplinką ir jį supančius asmenis, gebėjimas vertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą jį supančioje aplinkoje, gebėjimas suvokti savo veiksmų pobūdį, priešingumą įstatymui, baudžiamumą, numatyti savo veikos padarinius ir juos planuoti, galėjimas kontroliuoti savo emocijas ir veiksmus kritinėse situacijose ir pan. (LApT 2007 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje; Švedas *et al.*, 2020, p. 309). Be to, teismų praktikoje yra paminėta, kad kaltinamojo (nuteistojo) elgesys baudžiamojo proceso metu, kaltinamojo (nuteistojo) sveikatos būklę

apibūdinančios aplinkybės, jo asmenybę charakterizuojantys duomenys, vertinami sprendžiant jaunuolio socialinės brandos klausimą (LApT 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pavyzdžiui, „E. M. baigė 7 klases, po to įgijo mūrininko-tinkuotojo specialybę, tačiau šiuo metu nedirba ir nesimoko, iki suėmimo jį išlaikė motina“ (LApT 2006 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje); „P. K. baigė 9 klases, yra fiziškai tvirtai sudėtas, dirba UAB <...> P. K. negyveno vien uždarame ir siaurame šeimos rate, tačiau dirbo, puikiai suvokė jį supančią socialinę aplinką ir mokėjo joje elgtis“ (LApT 2007 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje); „K. K. anksčiau neteistas, administracine tvarka nebaustas, nuo septynerių metų augo be tėvo, nusikalto būdamas dar dvyliktos klasės mokinys, jauno amžiaus (18 metų ir 6 mėnesių), pažangiai mokėsi, yra gabus, pakankamai savikritiškas, jo sugebėjimai didesni nei vidutiniai, fiziniai duomenys taip pat, nuo 2008 m. liepos 10 d. K. K. įsidarbino pagalbiniu darbininku, vėliau dirbo vidaus apsaugos darbuotoju, pradėjo studijuoti universitete“ (LAT 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

BK 81 straipsnio 2 dalis nurodo, kad teismas tik prireikus atsižvelgia į specialisto paaiškinimus ar išvadą, sprendžiamas socialinės brandos klausimą. Vadinasi, tai yra teisėjo teisė, bet ne pareiga. Teismo psichiatrai, teismo psichologai yra specialistai, atliekantys asmens psichinės būklės tyrimą (BPK 89 straipsnio 4 dalis; 206 straipsnio 2 dalis). Šie specialistai BPK išskirti dėl to, kad prireikus atlikti asmens psichinės būsenos tyrimą, skirti ekspertizę nėra būtina, galima apsiriboti ir specialisto išvada (Goda *et al.*, 2011, p. 204). Galima manyti, kad jeigu baudžiamojoje byloje jau yra pateikta specialisto išvada ir ji teisėjui nekelia abejonių, papildomai dar skirti ekspertizę nėra būtina. Žinoma, ekspertizės skyrimas yra teisėjo diskrecijos teisė, todėl nesvarbu, ar baudžiamojoje byloje jau yra specialisto išvada, ar nėra, tai teisėjo nesaisto. Pažymėtina, kad tais atvejais, kai baudžiamojoje byloje nėra nei specialisto išvados, nei ekspertizės akto, kokybiškai išspręsti socialinės brandos klausimą yra labai sudėtinga. Kaip jau minėta anksčiau, socialinės brandos klausimas yra tarpdisciplininio pobūdžio, todėl labai rekomenduotina kiekvienoje baudžiamojoje byloje, kurioje sprendžiama jauno pilnamečio socialinė branda, pasitelkti specialisto ar (ir) eksperto pagalbą. Tai specialių žinių reikalaujantis klausimas, kurių teisėjas neturi, o kaip minėta, spręsti apie asmens socialinę brandą tik iš aplinkybių, kurias nurodo BK 81 straipsnio 2 dalis (padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, motyvai ir kitos bylos aplinkybės), t. y. tik iš vieno jauno pilnamečio gyvenimo epizodo (padarytos nusikalstamos veikos), nėra teisinga. Galima prielaida, kad tais atvejais, kai byloje nepasitelkiama specialisto ar (ir) eksperto pagalba, socialinė branda bus nustatyta neteisingai. Žinoma, nereikia pamiršti, kad nors ir byloje yra specialisto išvada ar (ir)

ekspertizės aktas, tačiau jie yra rekomendacinio pobūdžio - teisėjas gali į juos neatsižvelgti, nes tai yra jo prerogatyva. Teismų praktikoje yra pažymėta, kad ekspertizės metu galima įvertinti ir nustatyti tik tas asmens psichinės veiklos ir asmenybės bruožų ypatybes, kurios turėjo įtakos jo socialinio vystymosi procesui ir asmens socialinei brandai. Tokios ypatybės yra asmens protinio išsivystymo lygis, individualūs pažintinės veiklos ir asmenybės bruožų ypatumai, socialinio supratingumo lygis, orientacija socialinėje aplinkoje, asmens prisitaikymo joje galimybės (LApT 2006 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Atkreiptinas dėmesys, kad specialistai ir ekspertai nesprenžia, ar jaunas pilnametis pagal socialinę brandą prilygta nepilnamečiui, šiuo klausimu sprendimą priima teismas, nes ekspertizės metu nenustatinėjama (nėra galimybės nustatyti), ar asmuo pagal savo socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ar pilnamečiui, visų pirma, nėra socialinės brandos vertinimo kriterijų, be to, amžiaus tarpsnių ribos psichologijoje griežtai neapibrėžiamos ir nesutampa su baudžiamajame kodekse galiojančiomis normomis (LApT 2006 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Iš teismų praktikos matyti, kad skirtingų pakopų teismai yra skirtingos nuomonės dėl ekspertizės skyrimo reikalingumo, pavyzdžiui, pirmosios instancijos teismas, sprenddamas klausimą dėl E. B. socialinės brandos, nurodė, kad „specialisto išvadoje Nr. X nurodyta, kad praeityje jam nebuvo nustatyta lėtinių ar ūmių psichikos sutrikimų, galinčių turėti neigiamos įtakos gebėjimui suvokti savo veiksmų esmę bei juos valdyti nusikalstamos veikos metu ir šiuo metu E. B. skirti ambulatorinę teismo psichiatrijos ekspertizę netikslinga. <...> Siekiant išsamiai ir visapusiškai įvertinti E. B. psichinę būklę ir socialinę brandą, atsižvelgdama į specialisto išvadą Nr. X <...> apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija paskyrė E. B. stacionarinę komisijinę teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizę“ (LApT 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitas pavyzdys – apeliacinės instancijos teismas, siekdamas išsiaiškinti, ar I. T pagal socialinę brandą prilygta nepilnamečiui, paskyrė ambulatorinę komisijinę psichiatrijos-psichologijos ekspertizę (LApT 2006 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Be to, pasitaiko atvejų, kuomet teismas ne itin pasitiki specialistų pateiktomis išvadomis, pavyzdžiui, „gynybos pateikta pedagoginės psichologinės tarnybos išvada, kurioje nurodyta, kad K. K. yra socialiai nebrandus, neįrodo, jog jis nusikalstamų veikų metu pagal socialinę brandą prilygo nepilnamečiui“ (2009 m. vasario 3 d. LAT nutartis baudžiamojoje byloje). Verta paminėti, kad ekspertizė (manytina, kad ir specialisto išvada) be kita ko, gali nustatyti faktus, kurie tiesiogiai yra įrodinėjimo dalykas (Juodkaitė-Granskienė, 2001, p. 84, 86).

Įdomu pastebėti, kad Vokietijoje, sprendžiant jauno pilnamečio baudžiamosios atsakomybės klausimą, būtinas jo psichosocialinės¹² brandos įvertinimas (Üselė, 2011, p. 187), o šiam tikslui įgyvendinti, Vokietijos psichologijos profesorius F. Hassleris, teismams yra pasiūlęs kriterijų katalogą, kuris apima: 1) realistinį gyvenimo planavimą *versus* gyvenimą šia diena; 2) savarankiškumą nuo tėvų *versus* stiprų atramos poreikį ir bejėgiškumą; 3) savarankiškumą nuo neformalių grupių (draugų) ar gyvenimo partnerio *versus* stiprią atramos reikmę ir bejėgiškumą; 4) rimtą *versus* žaismingą požiūrį į darbą, mokslus; 5) išorinį savęs pateikimą (išreiškimą); 6) realistišką kasdienybės išnaudojimą *versus* padidėjusį savęs vertinimą; 7) vienmečius arba vyresnius *versus* jaunesnius draugus; 8) gebėjimą palaikyti arba norą turėti tvirtus ryšius *versus* tarpusavio santykių nepastovumą; 9) integraciją į seksualinį pasaulį; 10) paaiškinimą, pagrįstą nuotaikos būkle *versus* jaunatvišką nuotaikų kaitą be adekvačios priežasties¹³. Šis sąrašas nėra baigtinis. Apie jaunuolio brandą turi būti sprendžiama ne iš vienos aplinkybės, bet iš jų visumos. Pažymėtina, kad teismai yra linkę dažnai remtis minėtais kriterijais, sprendžiant jaunų pilnamečių bylas, nes šie kriterijai teismams „ineša“ daugiau aiškumo (Hässler, 2003 cituota Dobrynina, Üselė, 2012, p. 29). Remiantis šiuo pavyzdžiu, Lietuvos teisės doktrinoje yra siūlymas teisėjams kartu su kriminologijos, psichologijos ir sociologijos mokslininkais parengti socialinės brandos kriterijų bei aplinkybių instrumentarijų. Tokiu atveju darytina prielaida, kad teisėjai drąsiau, plačiau, užtikrinčiau vertintų jaunuolių socialinę brandą (Dobrynina, Üselė, 2012, p. 30).

Aptarus socialinės brandos klausimą, kaip specifinį įrodinėjimo dalyką jaunų pilnamečių baudžiamosiose bylose, remiantis analizuota doktrina ir teismų praktika, galima identifikuoti pagrindines problemas:

1. BK ir BPK numato socialinės brandos sąvoką kaip tokią, tačiau nepaaiškina jos turinio.
2. Biologinė branda ir biologinis amžius dažniausiai yra prilyginami pakankamai socialinei brandai.
3. Teismų sprendimuose (su retomis išimtimis) pasigendama kognityvinių, psichosocialinių, pseudobrandos požymių analizės.
4. Iš esmės teismai apie jaunų pilnamečių socialinę brandą sprendžia tik iš vieno jų gyvenimo epizodo, t. y. padarytos nusikalstamos veikos.

¹² Skirtingose valstybėse, vertinama jauno pilnamečio branda vadinama skirtingais terminais, bet iš esmės turinčiais tokią pat reikšmę: psichologinė, moralinė, socialinė, psichosocialinė ar pan. branda (Dobrynina, Üselė, 2012, p. 28).

¹³ Plačiau žr. Dobrynina, M., Üselė, L. (2012). *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius, Teisės institutas, p. 29.

5. Pasigendama didesnio specialistų ir (ar) ekspertų įtraukimo sprendžiant socialinės brandos klausimą.
6. Paprastai socialinės brandos sprendimo klausimą inicijuoja nuteistojo gynėjas (turima omenyje apeliacinius ir kasacinius skundus), bet ne teismas.

Galima manyti, kad pagrindinis identifikuotų problemų sprendimo būdas yra metodinių rekomendacijų parengimas teisėjams dėl socialinės brandos išsprendimo klausimo, t. y. jau minėtas socialinės brandos kriterijų bei aplinkybių instrumentarius. Be to, rekomenduojama organizuoti specialius kursus teisėjams, kurie sudarytų galimybę specializuotis jaunų pilnamečių baudžiamosiose bylose. Tokiu būdu kiekvienoje baudžiamosioje byloje, kurioje yra kaltinamas asmuo nuo 18 iki 21 metų, būtų sprendžiamas socialinės brandos klausimas. Taip pat labai rekomenduojama jaunų pilnamečių bylose į pagalbą pasitelkti specialių žinių turinčius asmenis, nes socialinė branda yra klausimas, peržengiantis teisės mokslo ribas.

Apibendrinant galima teigti, kad specifinis įrodinėjimo dalykas baudžiamosiose bylose dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo jauniems pilnamečiams yra socialinė branda. Socialinė branda kaip tokia yra nemažai ypatumų „savyje“ turintis klausimas. Socialinės brandos tarpdiscipliniškumas suponuoja, kad klaidinga yra spręsti apie jauno pilnamečio socialinę brandą vien tik iš padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio, motyvų, kitų bylos aplinkybių. Tokiais atvejais reikia vertinti visumą aplinkybių, o ne vieną jauno pilnamečio gyvenimo epizodą (padarytą nusikalstamą veiką). Verta atsižvelgti į psichologinius, kognityvinius, pseudobrandos požymius ir be kita ko, labai rekomenduojama įtraukti į procesą specialių žinių turinčius asmenis ir atsižvelgti į jų pateiktas išvadas.

3. ĮRODINĖJIMO RIBŲ NUSTATYMO PROBLEMATIKA

Įrodinėjimo ribų nustatymas yra svarbus teisingam bylos išsprendimui. Tinkamai nenustačius įrodinėjimo ribų byloje, procesas gali bereikalingai užsitęsti. BPK nereikalauja, kad kiekvienoje baudžiamojame byloje būtų išnaudotos visos įstatyme nurodytos įrodinėjimo priemonės bei būdai, pavyzdžiui, nebūtina kiekvienoje byloje skirti ekspertizę ar kelias ekspertizes, tirti visus proceso dalyvių nurodomus dokumentus ir pan., nes įrodinėjimas baudžiamajame procese turi ribas. Tai reiškia, kad įrodinėjimas vyksta tol, kol nustatomos visos svarbios (o ne visos įmanomos) bylai aplinkybės ir nelieka protingos tikimybės, kad naujų duomenų tyrimas galėtų pakeisti daromas išvadas dėl tam tikrų svarbių aplinkybių pripažinimo nustatytais ar nenustatytais (LAT 2022 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojame byloje). Problema yra tokia, kad BPK nereglamentuoja ir negali reglamentuoti, kaip nustatyti įrodinėjimo ribas, nes tai yra vertinamojo pobūdžio klausimas, sprendžiamas kiekvienoje byloje individualiai. Be kita ko, BPK nenustato keliais įrodymais remdamasis teismas turi pagrįsti nustatytas faktines veikos padarymo aplinkybes bei kaltinamojo kaltę. Ar pakanka byloje įrodymų kaltinamojo kaltei pagrįsti kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia bylą nagrinėjantis teismas. Teismas nuosprendyje konstatuoja, ar pakanka surinktų įrodymų, ar jais galima nustatyti visas į įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes (KAT 2009 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojame byloje). Taigi, kokios aplinkybės yra reikšmingos bylai, dėl kurių nekiltų pagrįstų abejonių gali nustatyti tik teismas, todėl manytina, kad įrodinėjimo ribas galutinai suformuoja pirmosios instancijos teismo nuosprendis.

Keliant klausimą, kaip byloje nustatyti įrodinėjimo ribas, svarbiausia yra tai, kad byloje esančios įrodinėtinos aplinkybės turi nekelti abejonių, o jeigu tokių yra, teismas turi dėti protingas pastangas šioms abejonėms pašalinti. Vis dėlto, jeigu iškilusių abejonių teismui nepavyksta pašalinti, reikia vadovautis in dubio pro reo taisykle. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad įrodinėjimas negali būti begalinis, betikslis, perteklinis, todėl teisingą teismo baigiamojo akto priėmimą lemia ne įrodinėjimo apimtis, o daromų teisinių išvadų pagrįstumas (LAT 2022 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojame byloje). Siekiant, kad teisėjui neliktų abejonių ir įrodinėjimo ribos būtų teisingai nustatytos, reikalinga vertinti byloje surinktus įrodymus. Įrodymų vertinimo rezultatas yra išvada dėl įrodymų pakankamumo teismo išvadoms pagrįsti. Kai teismas teisiamajame posėdyje išnagrinėja įrodymus, daro išvadas tik dėl tų įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių, kurios yra reikšmingos bylai. Žinoma, išvados bus nekeliančios abejonių tik tuomet, jeigu joms pagrįsti pakaks įrodymų (LAT 2007 m. birželio 28 d. apžvalga). Šiame kontekste reikėtų

atkreipti dėmesį, kad pagal santykį su įrodinėtinomis bylos aplinkybėmis, įrodymai yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius (Goda *et al.*, 2011, p. 185). Ne visuomet nusikaltimo padarymo aplinkybės ir nusikalstamą veiką padariusio asmens kaltė yra nustatoma tiesioginiais įrodymais – įrodinėjimas netiesioginiais įrodymais yra sudėtingesnis, tačiau jais taip pat gali būti grindžiama kaltė, jei tais įrodymais nustatyti tarpiniai faktai ir išvados tarpusavyje sujungti nuoseklia ir logiška grandine. Tiesioginiai įrodymai neturi pranašumo prieš netiesioginius – ir vieni, ir kiti yra įrodinėjimo proceso elementai (LAT 2007 m. birželio 28 d. apžvalga).

Paprastai teismų praktikoje apie įrodinėjimo ribas kalbama tuomet, kai proceso dalyviai prašo teismo atlikti papildomus veiksmus. Pagal BPK 270 straipsnį teismas, sprenddamas bylos nagrinėjimo teisme dalyvių prašymus vadovaujasi tuo, ar pateiktas prašymas turi reikšmės bylos aplinkybėms išsamiai ir nešališkai ištirti. Ar bylos nagrinėjimo dalyvių prašymus tenkinti, ar juos atmesti, yra teismo prerogatyva, todėl teismo proceso dalyvių pateiktų pasiūlymų ar versijų atmetimas savaimė BPK normų nepažeidžia, jei teismo sprendimas yra motyvuotas, neprieštaringas, išvados pagrįstos byloje surinktų ir ištirtų įrodymų visuma (KAT 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Proceso dalyvių nurodomų tam tikrų įrodymų tyrimo (rinkimo) veiksmų neatlikimas nereiškia, kad bylai reikšmingos aplinkybės nebuvo išaiškintos tiek, kiek įmanoma (Šiaulių apygardos teismo 2023 m. kovo 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje), todėl atsisakoma patenkinti papildomus proceso dalyvių prašymus, jeigu tokie prašymai neturi esminės reikšmės išvadoms dėl nuteistųjų kaltės ar kitų reikšmingų bylos aplinkybių pripažinimo nustatytomis ar nenustatytomis (LAT 2022 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, proceso dalyvių pateikti prašymai teisėjui dėl įrodinėjimo ribų nustatymo yra tik rekomendacinio pobūdžio ir teisėjas neprivalo į juos atsižvelgti.

Remiantis teismų praktika (10 bylų iš įvairių instancijų teismų), galima pateikti pavyzdžių, kokių papildomų veiksmų atlikimo teismo prašo proceso dalyviai ir kurių paprastai teismas netenkina, pažymėdamas, kad įrodinėjimas baudžiamajame procese turi ribas. Pirma, prašoma paskirti atlikti ekspertizę (LAT 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje, KLAT 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LAT atkreipė dėmesį, kad žemesnių instancijų teismai pagrįstai neskyrė ekspertizės, nes byloje jau yra pateikta specialisto išvada, kuri nekelia abejonių, o ir pats specialistas buvo apklaustas teisme. KLAT atsisakė skirti ekspertizę, nes byloje apie naudotų sistemų veikimo principą geriausiai gali papasakoti jas kūrę ir su jomis dirbę asmenys, o paskyrus ekspertizę galėtų būti pateiktos tik spėjamojo pobūdžio išvados, vertinamos hipotetinės situacijos ir ekspertizės metu gauti duomenys neturėtų įrodomosios reikšmės. Antra,

pašoma paskirti atlikti eksperimentą (LApT 2023 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje, KLAT 2022 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LApT netenkino prašymo atlikti eksperimentą, nes byloje neturint kitų tikslesnių duomenų, tik negausius ir nekonkrečius nuteistojo parodymus, todėl eksperimentui tinkamų sąlygų atkurti neįmanoma, be to, eksperimentas geriausiu atveju tik patikrintų, ar gynybos versijoje nurodoma alternatyvi įvykių seka yra objektyviai įmanoma. KLAT atsisakė atlikti papildomą veiksmą, nes ekspertai byloje jau nustatė, kad nėra galimybės vienareikšmiškai nustatyti transporto priemonių judėjimo prieš pat jų susidūrimą sąsajos su šviesoforų darbo režimu, todėl eksperimento nebuvimas byloje nėra kliūtis spręsti dėl kaltinamojo kaltės pagrįstumo. Trečia, prašoma iškviešti ir apklausti liudytojus (LAT 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje, VAT 2009 m. rugsėjo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LAT pažymėjo, kad kaltinamasis neturi neribotos teisės iškviešti liudytojų, nes teismas turi prerogatyvą spręsti, ar pakanka duomenų bylos aplinkybėms nustatyti. VAT atsisakė tenkinti nuteistojo prašymą ir apklausti jo nurodomus liudytojus, nes byloje nustatyta, kad šie asmenys paties įvykio nematė ir apie įvykio aplinkybes negalės nieko paliudyti, be kita ko, teismas atkreipė dėmesį ir į minėtą LAT išaiškinimą. Ketvirta, prašoma gauti vaizdo stebėjimo kamerų įrašus (KLAT 2022 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje; Panevėžio apygardos teismo (toliau – PAT) 2022 m. gruodžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). KLAT atsisakė atlikti papildomus veiksmus, nes jau pirmosios instancijos teisme išaiškinta, kad įvykio metu vaizdo kamerų stebėjimo laukas buvo nukreiptas priešingai negu įvyko įvykis, automobilis nebuvo užfiksuotas. PAT atsisakė atlikti papildomus veiksmus, nes byla nagrinėjama tik kaltinamajam pareikšto kaltinimo ribose, o vaizdo stebėjimo kamerų įrašų gavimas šiuo atveju su byla yra nesusijęs. Penkta, prašoma surasti konkretų kaltinamojo nurodytą asmenį (PAT 2022 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). PAT atsisakė tenkinti prašymą turguje surasti nurodomą konkretų asmenį, nes byloje esančių įrodymų pakanka spręsti dėl nuteistojo kaltės, nėra priešasčių manyti, kad atlikus papildomus veiksmus, ši išvada pasikeistų. Šešta, prašoma atlikti papildomą matomumo matavimą (PAT 2022 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). PAT atsisakė atlikti papildomą matomumo matavimą, pagal apelianto nurodytas sąlygas, nes byloje jau buvo atliktas matomumo matavimas, siekiant kuo tiksliau atkurti eismo įvykio situaciją, o šio matavimo metu gautus duomenis pirmosios instancijos teismas įvertino priimant nuosprendį. Taigi, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, teismai nelinkę tenkinti proceso šalių prašymų dėl papildomų veiksmų atlikimo, tačiau atsisakymas visuomet būna motyvuotas.

Doktrinoje yra teigiama, kad nustatinėjant įrodinėjimo ribas gali pasitaikyti klaidų. Šios klaidos yra susijusios su nepagrįstu įrodinėjimo ribų susiaurinimu arba išplėtimu (Rinkevičius, 1990, p. 14). Pirma, nepagrįstai susiaurinus įrodinėjimo ribas, nepakankamas įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių kiekis neleis teismui atsakyti į kylančius klausimus ir apsunkins nuosprendžio priėmimą, pavyzdžiui, byloje nenustatyta pagrobtų pinigų suma. Antra, nepagrįstai susiaurinamos įrodinėjimo ribos ir tuo atveju, kai nors byloje yra nustatytos visos reikšmingos įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės, tačiau šių aplinkybių nepaisoma darant atitinkamas išvadas, pavyzdžiui, byloje nustatyta, kad narkotinės medžiagos buvo platinamos nepilnamečiui, tačiau teismas aprašomojoje nuosprendžio dalyje apie tai nepasisako. Trečia, nepagrįstai išplėtus įrodinėjimo ribas yra sunkiau vertinti surinktą perteklinę informaciją. Įrodymų visuma byloje turėtų būti formuojama tikslingai, nes nepagrįstas įrodymų nereikalingumas (kaip ir nepakankamumas), gali sukelti rimtą pavojų. Tokiais atvejais kyla grėsmė, kad teismo procesas užsitęs, o priimtas teismo nuosprendis bus nepakankamai pagrįstas (Juodkaitė-Granskienė, 2022, p. 30-32). Taigi, nepagrįstas įrodinėjimo ribų susiaurinimas reiškia nepakankamą bylai reikšmingų aplinkybių išaiškinimą, o nepagrįstas įrodinėjimo ribų išplėtimas – bylos „apkrovimą“ nereikalinga informacija (Rinkevičius, 1990, p. 14). Teismų praktikoje nerasta nei vieno atvejo, kuomet teismai pasisakytų apie įrodinėjimo ribų nustatymo klaidas.

Apibendrinant galima teigti, kad įrodinėjimo ribų nustatymo klausimas yra probleminio pobūdžio, nes iš esmės neįmanoma nei doktrinoje, nei teismų praktikoje suformuoti aiškios taisyklės, kuri pasakytų iki kurios ribos byloje vyksta įrodinėjimo procesas. Bendra taisyklė yra tokia, kad įrodinėjimas nėra begalinis procesas – jis turi ribas, t. y. įrodinėjamos ne visos įmanomos, o tik bylai reikšmingos aplinkybės, kai dėl tų aplinkybių nustatymo nelieka pagrįstų abejonių. Proceso dalyviai turi teisę teikti pasiūlymus teisėjui dėl įrodinėjimo ribų nustatymo, tačiau į šiuos pasiūlymus teisėjas neprivalo atsižvelgti. Be to, doktrina išskiria klaidas, pasitaikančias įrodinėjimų ribų nustatymo procese (įrodinėjimo ribų susiaurinimas arba išplėtimas).

IŠVADOS

1. Pamedės teisyne, Kazimiero teisyne, Lietuvos Statutų atskirose nuostatose galima rasti užuomazgų, iš kurių galima kildinti tik specifinį įrodinėjimo dalyką bei ribas, būdingas konkrečiai nusikalstamai veikai. Tarpukario Lietuvoje galioję BPI (didžiojoje Lietuvos dalyje) ir BTT (Klaipėdos krašte) tiesiogiai įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimo nereglementavo, todėl to meto doktrinoje buvo formuojamos bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės bei pabrėžiami įrodinėjimo ribų pagrindiniai akcentai. Vienintelis teisės šaltinis, kuris tiesiogiai įstatymiškai reglamentavo bendrąjį įrodinėjimo dalyką – tai LTSR BPK, tačiau įrodinėjimo ribų klausimo kodeksas nespėdė, tai buvo palikta doktrininiam aiškinimui.
2. Bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės – 1) nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės); 2) traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumą įrodančios ar paneigiančios aplinkybės; 3) atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės; 4) aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę; 5) aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis; 6) kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą. Specifinį įrodinėjimo dalyką sudaro papildomos, specifinės aplinkybės, kurios būdingos tik konkrečiai baudžiamajai bylai ir įrodinėjamos šalia bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių.
3. Įrodinėjimo dalyko sąvoka išplaukia iš BPK 20 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos įrodymų sąsajumo (liečiamumo) taisyklės. Įrodinėjimo dalykas yra kildinamas iš įstatyminio reguliavimo, o aiškiai suformuotas doktriniame lygmenyje. Tinkamam įrodinėjimo dalyko nustatymui yra reikalinga BK ir BPK sąveika. Įrodinėjimo ribos yra vertinamojo pobūdžio klausimas, sprendžiamas kiekvienoje byloje individualiai. Įrodinėjimo dalyko ir ribų sąvokos yra skirtingos, bet tarpusavyje labai glaudžiai susijusios, nes įrodinėjimo dalykas apsprendžia įrodinėjimo ribas, teisingai nenustačius įrodinėjimo dalyko, yra sunku tinkamai nubrėžti įrodinėjimo ribas. Šios dvi kategorijos padeda nustatyti materialią tiesą byloje, padeda teisėjui priimti motyvuotą nuosprendį. Šiuo metu nebūtų tikslinga keisti įstatyminį reguliavimą įrodinėjimo dalyko ir ribų atžvilgiu. Europoje galima rasti valstybių, kurios savuose BPK tiesiogiai numato įrodinėtinas baudžiamosiose byloje aplinkybes, tačiau šios valstybės geografiškai yra išsidėsčiusios Rytų Europoje.

4. Įrodinėjant kaltininko veiksnuose esant „paprasto“ nužudymo sudėtį, pakanka bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių inkriminavimo, todėl specifinis įrodinėjimo dalykas šiai baudžiamųjų bylų kategorijai nebūdingas. Nustatyta, kad pirmiausia yra tikslinga kaltininko veiksnuose įrodinėti esant konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį ir tik tuomet įrodinėti likusias, bendrąjį įrodinėjimo dalyką sudarančias aplinkybes.
5. Baudžiamosiose bylose dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo jauniems pilnamečiams, specifinis įrodinėjimo dalykas yra socialinė branda. Socialinės brandos įrodinėjimas yra pakankamai sudėtingas, kadangi doktrinoje ir teismų praktikoje nėra aiškių kriterijų, kurie nustatytų, kas sudaro socialinės brandos turinį. Nustatyta, kad sprendžiant socialinės brandos klausimą nepakanka remtis, kaip nurodo BK 81 straipsnio 2 dalis, tik padarytos nusikalstamos veikos pobūdžiu, motyvais, kitomis bylos aplinkybėmis, o prireikus – į specialisto paaiškinimais ar išvada, nes jaunas pilnametis yra kur kas daugiau nei vienas jo padarytos nusikalstamos veikos epizodas.
6. Iš esmės neįmanoma nei doktrinoje, nei teismų praktikoje suformuoti aiškios taisyklės, kuri apibrėžtų įrodinėjimo ribų nustatymo momentą. Bendra taisyklė yra tokia, kad įrodinėjamos ne visos įmanomos, o tik baudžiamajai bylai reikšmingos aplinkybės, kai tos aplinkybės nekelia pagrįstų abejonių. Proceso dalyviai turi teisę teikti prašymus dėl įrodinėjimo ribų nustatymo, tačiau tokie prašymai teismo neįpareigoja, jie yra rekomendacinio pobūdžio.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961). *Valstybės žinios*, 18-148.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

4. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. I-358 „Dėl rekomendacijų dėl pinigų plovimo nusikalstamų veikų (BK 189, 216 straipsniai) ikiteisminio tyrimo patvirtinimo“. TAR, 23984.

Kitų užsienio valstybių teisės aktai

5. Bulgarijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2019\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)034-e) [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].
6. Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].
7. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].
8. Moldovos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/pdfid/5509a3794.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].
9. Ukrainos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?lang=en#Text> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].
10. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.].

Specialioji literatūra

11. Abramavičius, A. et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras.
12. Abramavičius, A. et al. (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras.
13. Ancelis, P. (2006). Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 11(89), 7-13.
14. Ancelis, P. (2011). Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės. Iš: Kurapka, V. E. et al. (2011). *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 205-269.
15. Ancelis, P. (2012). *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Ancelis, P. et al. (2016). *Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas*. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
17. Andriulis, V. et al. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
18. Ažubalytė, R. et al. (2014). *Baudžiamojo proceso teisė*. Metodinė priemonė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
19. Byla, J. (1930). *Baudžiamojo proceso įstatymas*. Kaunas: D. Gutmano leidinys.
20. Burda, R. (2005). Profesoriaus Eugenijaus Palskio požiūris į įrodymų sampratą. *Jurisprudencija*, 75(67), 16-22.
21. Cauffman, E. ir Steinberg, L. (2000). (Im)maturity of judgment in adolescence: why adolescents may be less culpable than adults. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, 741-760.
22. Danisevičius, P. ir Liakas, A. (1971). *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese*. Vilnius: Vaizdas.
23. Danisevičius, P., Kazlauskas, M. ir Palskys, E. (1978). *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. Vadovėlis. Vilnius: Mintis.
24. Dünkel, F. et al. (2020). Neuromokslų išvados apie smegenų brendimą – argumentai išskirtinei jaunimo baudžiamajai atsakomybei. *Kriminologijos studijos*, 8, 84-106.
25. Furas, L. (1932). *Įrodinėjimas baudžiamajame procese*. Diplominis darbas. Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakultetas. Kaunas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000765603#00007 [žiūrėta 2023 m. vasario 3 d.].

26. Galambos, N. L. et al. (2005). Cognitive performance differentiates selected aspects of psychosocial maturity in adolescence. *Developmental neuropsychology*, 28(1), 473-492.
27. Гарський, О. В. (2022). Практичні аспекти предмету доказування у кримінальному провадженні на стадії судового розгляду. *Соціальний Калейдоскоп*, 2(3-4), 96-107.
28. Gelumbauskienė, R. ir Šapoka, G. (2012). *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia.
29. Goda, G., Kazlauskas, M. ir Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Registrų centras.
30. Gruodytė, E. et al. (2021). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga. Vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
31. Juodkaitė-Granskienė, G. (2001). Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 22(14), 81-87.
32. Juodkaitė-Granskienė, G. (2022). *Įrodinėjimo dalykas ir ribos*. Paskaitų medžiaga (skaidrės). Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.
33. Kavolis, M. (1933). *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto baudžiamojo proceso teisę*. Kaunas: „Literatūros“ knygnas.
34. Kazlauskas, M. ir Goda, G. (1999). Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės. *Teisės problemos*, 3, 5-18.
35. Kazlauskas, M. (2000). Naujojo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema. *Teisė*, 37, 64-75.
36. Kriščiukaitis, A. (1928). *Baudžiamojo proceso paskaitos*. Profesoriaus peržiūrėtos. Kaunas.
37. Machovenko, J. (2005). Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 55, 61-69.
38. Maksimaitis, M. ir Vansevičius, S. (1997). *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
39. Maksimaitis, M. (2001). *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Monografija. Vilnius: Justitia.
40. Merkevičius, R. (2018). *Baudžiamojo proceso enciklopedija*. I knyga. Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai. Vilnius: Registrų centras.

41. Nezabitauskis, L. (1935). *Vokietijos valstybės baudžiamosios teisenos tvarka*. 1877 ir 1934 m. redakcijos su Klaipėdos krašto seimelio pakeitimais ir papildymais. Kaunas: A. Narkevičiaus spaustuvė.
42. Palskys, E. (1978). *Nusikaltimai ir kriminalistika*. Vilnius: Mintis.
43. Piesliakas, V. (2004). Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 60(52), 12-30.
44. Rinkevičius, J. (1990). *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai*. Mokymo priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
45. Sakalauskas, G. (2009). Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2(64), 81-103.
46. Sakalauskas, G. (2013). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, 3(81), 5-55.
47. Stungys, K. (2000). Baudžiamasis procesas. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Jurisprudencija*, 16(8), 22-26.
48. Švedas, G. et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. I knyga. Bendrieji baudžiamosios teisės pagrindai, nusikalstama veika ir nusikalstamos veikos sudėtis, nusikalstamos veikos formos, stadijos ir daugetas. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
49. Švedas, G., Abramavičius, A. ir Prapiestis, J. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. II knyga. Nusikalstamos veikos teisiniai padariniai, baudžiamosios atsakomybės senatis, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
50. Ūselė, L. (2010). Jaunų pilnamečių (18-20) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. *Teisės problemos*, 2(68), 58-91.
51. Ūselė, L. (2011). Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą. *Teisė*, 78, 182-196.
52. Ūselė, L. ir Dobrynina, M. (2012). *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo (18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas* [interaktyvus], Teisės institutas. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2012/10/Nepilnameciu-baudziamoji-atsakomybe.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.].

Lietuvos Respublikos teismų praktika

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200/2004.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-393/2005.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. AB-27-1.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2008.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39/2009.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2011.
59. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-314/2012.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2012.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162-697/2016.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-339-719/2018.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-109-628/2022.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257-697/2022.
65. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226/2006.
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-199/2006.
67. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-468/2006.
68. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-125/2007.

69. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-320/2007.
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-398/2017.
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-244-449/2019.
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-115-1076/2023.
73. Kauno apygardos teismo 2009 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-135-138/2009.
74. Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-349-813/2021.
75. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-108-557/2022.
76. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. gegužės 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-360/2022.
77. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-150-360/2022.
78. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-282-795/2022.
79. Panevėžio apygardos teismo 2022 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-129-531/2022.
80. Panevėžio apygardos teismo 2022 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-182-581/2022.
81. Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-531/2022.
82. Šiaulių apygardos teismo 2023 m. kovo 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-71-300/2023.
83. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-773/2009.
84. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-308-891/2022.

Kiti šaltiniai

85. Terminų žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Procesas> [žiūrėta 2023 m. vasario 6 d.].
86. Terminų žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://terminuzodynas.lt/kognityvinis/> [žiūrėta 2023 m. vasario 24 d.].
87. Valstybinė lietuvių kalbos komisija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://vlkk.lt/konsultacijos/5877-kognityvus> [žiūrėta 2023 vasario 24 d.].

SANTRAUKA (lietuvių kalba)

Įrodinėjimo baudžiamajame procese dalykas ir ribos

Danielius Jasiulevičius

Magistro darbe analizuojama įrodinėjimo baudžiamajame procese dalyko ir ribų samprata, ypatumai, problematika, remiantis doktrina ir teismų praktika. Ši tema labiausiai atskleidžiama nagrinėjant įrodinėjimo baudžiamajame procese dalyko ir ribų koncepciją (istoriniai aspektai, sampratą bei reikšmė), pasirinktas dvi atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas ir įrodinėjimo ribų nustatymo problematiką. Istoriniai aspektai analizuoti pasitelkiant svarbiausius baudžiamojo proceso raidos šaltinius, nustatant, kad vienintelis teisės šaltinis, kuriame buvo tiesiogiai įstatymiškai reglamentuotas bendrasis įrodinėjimo dalykas yra LTSR BPK. Nagrinėjant sampratą bei reikšmę, nustatyta, įrodinėjimo dalyko sąvoka išplaukia iš BPK 20 straipsnio 3 dalies, tačiau BPK tiesiogiai nereglamentuoja byloje įrodinėtinių aplinkybių sąrašo, todėl doktrina šias aplinkybes aiškiai numato. Šalia bendrojo įrodinėjimo dalyko, byloje gali būti reikalinga nustatyti ir specifinį įrodinėjimo dalyką, t. y. papildomas, specifines įrodinėtinas aplinkybes, būdingas tik konkrečiai baudžiamajai bylai. Įrodinėjimo ribų klausimas yra probleminis ir sprendžiamas kiekvienoje byloje individualiai. Be to, nors įrodinėjimo dalyko ir ribų sąvokos yra skirtingos, tačiau jas sieja glaudus tarpusavio ryšys. Šiame darbe analizuoti pasirinktos dvi atskirų kategorijų baudžiamosios bylos bendrojo ir specifinio įrodinėjimo dalyko aspektu. Bendrojo įrodinėjimo dalyko požiūriu yra analizuojamos „paprasto“ nužudymo baudžiamosios bylos, o specifinio įrodinėjimo dalyko požiūriu – baudžiamosios bylos dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo jauniems pilnamečiams. Kalbant apie įrodinėjimo ribų nustatymo problematiką, bendra taisyklė yra tokia, kad įrodinėjamos ne visos įmanomos, o tik bylai reikšmingos aplinkybės, kai dėl tų aplinkybių nelieka pagrįstų abejonių, nes BPK nereglamentuoja įrodinėjimo ribų nustatymo momento.

SUMMARY (anglų kalba)

Subject Matter and Limits of Evidence in Criminal Procedure

Danielius Jasiulevičius

The master's thesis analysis the concept, peculiarities and problems of the subject matter and limits of evidence in criminal procedure, based on doctrine and case law. The best way to analyse this topic is to examine the concept of subject matter and limits of evidence in criminal procedure (historical aspects, concept and significance), selected two criminal cases of separate categories and the problematic of determine the limits of evidence. Historical aspects were analyzed using the most significant sources of criminal procedure development, determining, that criminal procedure code of the Soviet Socialist Republic of Lithuania was the only source of law in which was directly lawfully regulated the general subject matter of evidence. Examining the concept and significance were established, that the concept of subject matter of evidence follows from the article 20 paragraph 3 of criminal procedure code but criminal procedure code does not direct regulate the list of circumstances to be proved in criminal case, therefore the doctrine clearly provides for these circumstances. Furthermore, to the general subject matter of evidence, it might be necessary to determine the specific subject matter of evidence in the case, t. y. additional, specific circumstances to be proved, inherent only the specific criminal case. The question of the limits of evidence is problematic and solving in each case individually. Moreover, although the concepts of the subject matter and limits of evidence are different but they are closely related. Also, this paper analysis two selected separate categories of criminal cases in terms of general and specific subject matter of evidence. Criminal cases of murder were analyzed from the aspect of the general subject matter of evidence while the specific subject matter of evidence were analyzed from the aspect of the criminal cases for the minors criminal liability peculiarities application to young adults. Speaking about the problematic of determining the limits of evidence, the general rule is that not all the possible circumstances are proved, but only the circumstances who are significant for the case when there is no reasonable doubt about those circumstances because criminal procedure code does not regulate the moment of determination of the limits of evidence.